

Višnja Bralić

Hrvatski restauratorski zavod

Croatian Conservation Institute

Grškovićeve 23,
Zagreb, Hrvatska

vbralic@h-r-z.hr

orcid.org / 0000-0002-5633-6545

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paperUDK / UDC:
75.046(262.3-17)"17"DOI:
10.17685/Peristil.61.6Primljeno / Received:
15. 9. 2018.Prihvaćeno / Accepted:
15. 11. 2018.„Skupschina Svete Margarite
od Kortone“ i djela podalpskih
slikara u Senju, Rijeci i PazinuThe Confraternity of Saint Margaret of Cortona
and the works of subalpine painters in Senj,
Rijeka and Pazin**APSTRAKT**

U članku se donose nova saznanja o pokroviteljima širenja pobožnosti sv. Margarete Kortonske u sjevernojadranskoj Hrvatskoj te vjerskim običajima koje prate i podupiru slikarske narudžbe s prikazom svetice u drugoj polovini 18. stoljeća. Ustanovljen je predložak i pratip kompozicije za slikarske redakcije iz Senja, Rijeke i Pazina. Dosad neobjavljeno riječko platno pripisuje se J. M. Lichtenreiteru, a analize likovnih, stilskih i ikonografskih obilježja slika A. Parolija iz Senja i L. Kecheisena iz Pazina dopunjene su novim podacima i zapažanjima.

KLJUČNE RIJEČI

slikarstvo, 18. stoljeće, Gorica/Gorizia, Gorička nadbiskupija, Rudolf Joseph von Edling, Senj, Rijeka, Pazin, Antonio Paroli, Johann Michael Lichtenreiter, Leopold Kecheisen, Fortunat Bergant, bratovština sv. Margarete Kortonske, Antun Josip Cerovac

ABSTRACT

This paper sheds new light on patrons who spread the veneration of Saint Margaret of Cortona in Northern Adriatic Croatia as well as on religious customs which shaped and underlined 18th-century commissions of pictorial representations in Senj, Rijeka and Pazin showing *Saint Margaret of Cortona Adoring the Crucifix*. Unpublished painting from Rijeka is here for the first time attributed to Johann Michael Lichtenreiter. Analyses of pictorial, stylistic and iconographic characteristics of Antonio Paroli's painting from Senj and that by Leopold Kecheisen from Pazin are supplemented with new data and insight.

KEYWORDS

Painting, 18th century, Gorizia, Archdiocese of Gorizia, Rudolf Joseph von Edling, Senj, Rijeka, Pazin, Antonio Paroli, Johann Michael Lichtenreiter, Leopold Kecheisen, Fortunat Bergant, St Margaret of Cortona Confraternity, Antun Josip Cerovac

Obrisi likovne kulture sjevernojadranske Hrvatske oblikovani su susretom dviju snažnih i različitih europskih kultura nastalih na teritoriju Mletačke Republike i Habsburške Monarhije. Istaknutu ulogu Venecije moguće je pratiti na cijelom području Istre i Hrvatskog primorja, bilo da se radi o uvozu slikarskih djela i već formiranih majstora ili oslanjanju na znamenite predloške i ikonografskih modele. Istodobno, djela srednjoeuropskih majstora ostala su u baroknom razdoblju većinom ograničena na sredine pod austrijskom upravom. Snažnija prisutnost podalpske likovne kulture zamjećuje se tek u 18. stoljeću, ponajviše zahvaljujući djelovanju slikarskih i kiparskih radionica u samostanima franjevačkog i pavlinskog reda. Srednjoeuropski umjetnički poticaji stizali su u Istru i Hrvatsko primorje iz Tirola, Ljubljane¹ i iz istočnog dijela Furlanije, točnije iz Gorice koja je bila administrativno središte Goričko–gradišćanske grofovije, a od 1752. godine i sjedište novoosnovane nadbiskupije.²

Većina mladih kipara i slikara iz goričke regije, privučena blizinom Venecije i brojnošću umjetničkih radionica, barem je dio umjetničke obuke ostvarila u tom sjevernotalijanskom središtu. Likovni izraz oblikovali su u interakciji s venecijanskom likovnom kulturom nalazeći uzore i modele u djelima mletačkih majstora kasnog baroka i rokoka. Velika koncentracija radionica u glavnom gradu Republike uz opadanje broja narudžbi tijekom 18. stoljeća, većinu su, međutim, primorali na potragu za naručiteljima u periferijskim pokrajinama Mletačke Republike i Habsburške Monarhije.

Prvi se radovi furlanskih majstora u sjevernojadranskoj Hrvatskoj pojavljuju potkraj 17. stoljeća zahvaljujući vezama i umjetničkim ambicijama riječkih isusovaca i trsatskih franjevac.³ Novija istraživanja potvrdila su brojne kontakte kipara i altarističkih radionica s područja Goričko–gradišćanske grofovije s naručiteljima u sjevernojadranskoj Hrvatskoj tijekom 18. stoljeća te sudjelovanje goričkih majstora u opremanju sakralnih interijera kamenim i mramornim mobilijarom u većim središtima poput Rijeke, Senja, Bakra, Pazina i Pićna, ali i manjih sredina u njihovoj okolini.⁴ Od kraja trećeg desetljeća 18. stoljeća u Rijeci stalno djeluje i Antonio Michelazzi (Gradisca d'Isonzo, 1707. – Rijeka, 1772.), a njegova dugovjeka riječka radionica postala je jedno od središta kiparske i altarističke produkcije u zapadnom dijelu Habsburške Monarhije, snabdijevajući crkvenim inventarom i naručitelje iz gradova pod mletačkom vlašću.⁵

Na istom su području sjevernojadranske Hrvatske furlanski slikari zastupljeni manjim brojem djela i u njihovim su radovima likovni motivi poticajnog venecijanskog rokoka izraženije prožeti „osjećajem za formu“⁶ srednjoeuropskog kasnobaroknog slikarstva. Unatoč oslanjanju na kompozicijske modele i koloristička rješenja istaknutih mletačkih slikara, likovna obilježja njihovih radova odaju snažne spone s podalpskom slikarskom kulturom te se mogu usporediti s djelima majstora aktivnih u susjednoj Kranjskoj, poput Valentina Metzinger (St. Avold, 1699. – Ljubljana, 1759.), Franca Jelovšeka (Mengeš, 1700. – Ljubljana, 1764.) ili nešto mlađeg Fortunata Berganta (Mekinje pri Kamniku, 1721. – Ljubljana, 1769.).

„Skupschina Svete Margarite od Kortone“ u Senju i slika Antonija Parolija

Iz skupine mahom još uvijek anonimnih slikarskih djela furlanske provenijencije na sjevernojadranskoj obali, izdvaja se slika iz crkve Marije od Arta u Senju s prikazom sv. Margarete Kortonske u ekstazi molitve pred raspelom (sl. 1).⁷ Izvorno se nalazila u crkvi sv. Franje i dio je bogatog inventara nekadašnje franjevačke crkve, srušene tijekom bombardiranja Senja potkraj Drugog svjetskog rata.⁸ Natpis: „ANT. PAROLVS P.“ na stubi na kojoj kleči sveta franjevka trećoretkinja, pouzdano određuje njezina autora, goričkog slikara Antonija Parolija (1688.–1768.).⁹

Počeci Parolijeve slikarske karijere ostali su nepoznati unatoč tome što se njegovo ime 1718. godine nalazi na popisu venecijanskog slikarskog ceha (*fraglia de' pittori*).¹⁰ Jedina slika „Antonia Parola“ u Veneciji – *Umnažanje kruha i riba* u crkvi Santa Maria della Misericordia – zabilježena je u znamenitom izdanju *Guida di Venezia* Gianantonija Moschinija iz 1815. godine.¹¹ U djelima goričkih povjesničara 19. stoljeća te potom i povjesničara umjetnosti prve polovine 20. stoljeća poput Antonija Morassija, slikar se spominje kao Giovanni Paroli što je izazvalo dodatnu pomutnju.¹² Tek zahvaljujući istraživanjima Sergia Tavana i Ferdinanda Šerbelja prepoznat je velik i tematski raznolik opus ostvaren nakon preseljenja slikara u Goricu početkom tridesetih godina 18. stoljeća.¹³ U tom je gradu Paroli ostvario dugu i uspješnu karijeru radeći za široki krug naručitelja – od lokalnog plemstva i predstavnika Goričke nadbiskupije do bratovština i seoskih župa. Uz nešto mlađeg Johanna Michaela Lichtenreitera (1705.–1780.) bio je najistaknutiji i najproduktivniji slikar u austrijskom dijelu Furlanije.¹⁴

- 1 Antonio Paroli, *Sv. Margareta Kortonska u molitvi pred raspelom*, 1754., Senj, crkva sv. Marije od Arta / izvorno iz crkve sv. Franje (fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda)

Antonio Paroli, *Saint Margaret of Cortona Contemplating the Passion of Christ*, 1754, Senj, church of Saint Mary of Art / originally from church of Saint Francis (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

2 Antonio Paroli, *Sv. Petar sa svecima*, 1737., Romans d'Isonzo, župna crkva Navještenja Marijina

Antonio Paroli, *Saint Peter with Saints*, 1737, Romans d'Isonzo, parish church of Saint Mary of the Annunciation

U pokušaju određivanja uporišta u formiranju Parolijeva osobna stila, Sergio Tavano i Ferdinand Šerbelj usredotočeni su prije svega na mletačke radionice. Prepoznaju utjecaje više venecijanskih majstora s početka 18. stoljeća – od razblaženog tenebrizma Antonija Molinarija i klasicizma Antonija Arrigonija, do ranih radova Giambattiste Pittonija obilježenih svijetlim, rokoko koloritom i plastički istaknutim likovima. U oblikovanju gotovo skulpturalnih vrijednosti forme koje ostaju prepoznatljivo obilježje Parolijevih radova do kraja karijere, nespornim smatraju i utjecaj neotenebroznog slikarstva Giambattiste Piazzette.¹⁵ Nisu ostali nezamijećeni ni kompozicijski modeli venecijanskog slikara Nicole Grassija (1682. – 1748.) čije se slikarstvo tijekom 20. stoljeća – za razliku od Parolijeva – često tumačilo iz romantične perspektive furlanske zavičajne tradicije, a radovi su bili prepoznati „kao autentični izraz rodne Carnije“.¹⁶ Već u prvim djelima iz goričkog razdoblja, među kojima je oltarna slika *Sv. Petar sa svecima* u Romansu na Soči iz 1737. godine,¹⁷ Antonio Paroli izražava se likovnim govorom u kojem je udio mletačke slikarske kulture, premda prepoznatljiv, ostao potisnut (sl. 2). Tonskim slikanjem i kolorističkim odnosima svijetlih, zasićenih boja te tipologijom likova, osobito njihovom distanciranom i sladunjavom ljupkošću, gorički slikar likovne motive mletačkog *settecenta* prevodi u izraz blizak srednjoeuropskoj likovnoj kulturi kasnog baroka i rokoko. Slično insbruškim slikarima sredine 18. stoljeća: Michaelu i Josefu Mildorferu, Josefu Pöglu i Johannu Michaelu Strickneru¹⁸ ili, već spomenutom, ljubljanskom majstoru Valentinu Metzingeru, stvara poseban slikarski idiom koji participira u obje likovne kulture. Također je poput Metzingera i njegova sljedbenika Antona Cebeja u susjednoj Kranjskoj, zaokupljen narativnom jasnoćom u prikazu „provjerenih“ ikonografskih sadržaja oblikovanih prema pravilima poslijetridentske crkve, često ističući poučnost prikazanih tema. Forme su vješto naslikane, ali ne prelaze razinu visoke zanatske dotjeranosti. S tim je u skladu i Parolijeva ustrajnost u ponavljanju tipologije likova, njihovih fizionomija i gesti, kao i kompozicijskog rasporeda. Osobito se u oblikovanju sakralnih tema slikar držao konvencionalnih rješenja, nerijetko preuzetih s grafičkih predložaka na što upućuje i prisutnost didaktičkih tekstova s preciznim teološkim citatima na pojedinim djelima.¹⁹ Natpisi ponekad dodatno pojašnjavaju likovni prizor kao na slici *Sv. Vid i papa Benedikt XIV.* iz goričke katedrale

u kojem papa drži bulu o osnivanju Goričke nadbiskupije 1752. godine (sl. 3).²⁰ Ferdinand Šerbelj u tom je obilježju Parolijeva slikarstva prepoznao „posebno kulturno značenje u vidu didaktičkog prosvjetiteljstva kasnog baroka“.²¹

Slika sv. Margarete Kortonske iz Senja, uz spomenutu palu Sv. Petar sa svecima iz Romansa, jedino je potpisano Parolijevo djelo,²² te jedini očuvani rad tog goričkog slikara u Hrvatskoj.²³ Prikazani ikonografski motiv molitve sv. Margarete pred raspelom ključni je prizor iz životopisa franjevke trećoretkinje znamenite po strogoj pokori i mističnim iskustvima vezanim uz Kristovu muku zbog kojih je nazivana „novom Magdalenom“.²⁴ U hagiografiji definiranoj u *Legendi Giunte Bevegnatija* do 1308. godine,²⁵ Margareta je *exemplum*, model svetosti postignut mortifikacijom tijela, ustrajnim molitvama i gorljivim poistovjećenjem s Kristovom patnjom s ciljem dobivanja oprosta od počinjena grijeha.²⁶ Franjevka iz Cortone proglašena je svetom 16. svibnja 1728. godine u bazilici sv. Petra u Rimu, nakon jednog od najsloženijih i najduljih procesa u povijesti Katoličke crkve. Uslijedile su svečanosti u mnogim rimskim crkvama te izdavanje *Indulgencije plenarije* pape Benedikta XIII. Čašćenje sv. Margarete, potaknuto vjerovanjima u brojna čuda i iscjeljenja vezanim uz njezin grob i relikviju (Sveto Tijelo), proširilo se i u ostale dijelove katoličke Europe, naročito nakon brojnih povlastica i oprosta vjernicima koje je izdao papa Benedikt XIV. između 1741. i 1754. godine.²⁷ U habsburškim zemljama promicanje pobožnosti sv. Margarete Kortonske započelo je ubrzo nakon kanonizacije, prvenstveno zahvaljujući liturgijskim slavljinama i propovijedima franjevac.

Na senjskoj slici sveta pokornica u redovničkom habitu kleči s krunicom u sklopljenim rukama, patetična lica natopljena suzama, obraćajući se pogledom Otkupitelju. Kristov oprost istaknut je riječima na zruci svjetlosti upućenim Margareti: *FIGLIA MIA IO TI ASSOLVO DA TVOI PECCATII* (Kćeri moja odrješujem te tvojih grijeha). Pergamena koju pridržava anđeo upućuje promatrača na tekst kojim se potvrđuje oprost i za vjernike koji se Margareti obraćaju za zagovor: *NON VI SARA PERSONA PER CUI TV' CHIEDA GRATIE, CHE IO NON LI VSI SPECIAL MISERICORDIA* (Nema osobe za koju bi ti prosila milost koju ne bih uslišao s osobitim milosrđem). Uz sveticu su atributi njezina pokajanja i pokore: lubanja i flagelantski bič, a vjerni psić prikazan u igri s ljupkim *puttom* u prednjem planu slike podsjeća na

3 Antonio Paroli, *Sv. Vid i papa Benedikt XIV.*, 1752., privatna zbirka / izvorno Gorizia, katedrala sv. Hilarija i Tacijana

Antonio Paroli, *Saint Vitus and Pope Benedict XIV*, 1752, private collection / originally from Gorizia, Cathedral of Saints Hilary and Tatian

ključni trenutak Margaretina obraćenja. Pas je, prema životopisu Giunte Bevegnetija, Margaretu odveo do umorenog ljubavnika Arsenija „koji je ležao prekriven granjem u sjeni hrasta“ i time postao sudionik njezine konverzije.²⁸ U pozadini Parolijeve slike otvara se duboki krajolik koji odgovara pogledu na Senj iz unutrašnjosti s jasno ocrtanim obrisom utvrde Nehaj. U tekstu natpisa uz donji rub platna: *HAEC EST V[ENERABILIS]: CONGREGATION(I) IS S (ANCT)AE MARGARITAE / CORTHONENSIS SEGNAE INSTITUTAE 1754.* zabilježeno je da je slika pripadala bratovštini ili „skupscini“ sv. Margarete Kortonske, osnovanoj u Senju 1754. godine.

Arhivska građa senjskog kaptola proširila je uvid u okolnosti narudžbe senjske slike, a dvojbe Ferdinanda Šerbelja oko naručitelja te oko njezine točne datacije²⁹ razriješene su pronalaskom fragmenata rukopisa nekadašnje knjige bratovštine sv. Margarete Kortonske. Radi se o ukoričenom svesku koji je sekundarno upotrijebljen početkom 19. stoljeća za ispis kronološkog popisa s kratkim sadržajem dokumenata iz Arhiva stolnog kaptola u Senju.³⁰ Dijelovi teksta bratovštinske knjige očuvali su se samo na unutrašnjoj strani prednje korice te na posljednjem listu tog nenumeriranog svešćića. Na unutrašnju stranu korice zalijepljen je list teksta na talijanskom jeziku s preciznim popisom izdataka bratovštine za narudžbu i postavljanje slike sv. Margarete Kortonske na zid franjevačke crkve. Sudeći prema rukopisu, tekst je napisao Anton Josip Cerovac, kanonik senjskog kaptola, apostolski protonotar i upravitelj senjske „skupschine“³¹ (Prilog 1). Na posljednjem listu knjige, Cerovac je na hrvatskom jeziku zapisao molitvu zaštitnici bratovštine (*H*) *Iman aliti Pesan Svete Margarite od Kortone*, kao i kratak tekst o obavezama, oprostima i privilegijama članova „Opchinske Skupschine“ osnovane u Senju³² (Prilog 2). U njemu se spominje bula pape Benedikta XIV. izdana 1741. godine, kojom su potvrđene i proširene indulgencije koje je već papa Aleksandar VII. 1660. godine dodijelio članovima „kongregacije ili bratovštine *Pokajništva i pokore sv. Margarete Kortonske*.“³³ Isti papa 1744. godine još jednom proširuje privilegije članovima kongregacije, no za širenje pobožnosti i osnivanja bratovština sv. Margarete Kortonske najznačajniji je bio papin dekret izdan 6. travnja 1748. kojim se Bratovština (*Confraternita*) u Cortoni podiže na razinu Nadbratovštine (*Arciconfraternite*), a sve filijalne bratovštine izvan Cortone „i u bilo kojem

dijelu svijeta, participiraju u istim oprostima i duhovnim milostima koje uživa Nadbratovština“.³⁴ Detalji o narudžbi i izdacima za opremanje slike kronološki započinju s 30. travnjem 1754. godine kada je nabavljen materijal za drveni podokvir (*tellaro*) slike te je plaćen rad stolaru³⁵ (Prilog 1). U kolovozu je stolar isplaćen i za izradu ukrasnog okvira, a posebno je zanimljiv podatak da je 10. listopada 1754. slikaru Fortunatu Wergantu (*al Pittore Fortunato Wergant*) isplaćeno 6 lira za boje i oslikavanje ukrasnog okvira. Ime slikara nedvojbeno upućuje na slovenskog majstora Fortunata Berganta čiju je slikarsku aktivnost u Lici zabilježio već Ivan Kukuljević Sakcinski.³⁶ Istraživanja je dopunila Ksenija Rozman,³⁷ no još uvijek su ostala nepoznata djela i aktivnosti slovenskog slikara između 1751. godine kada potpisuje sliku na glavnom oltaru župne crkve u Sincu, nedaleko Otočca i studentskih radova iz 1756. godine s rimske *Accademie del nudo*.³⁸ Isplata Bergantu kojem je povjereno polikromiranje okvira Parolijeve slike pristigle iz Gorice potvrđuje slikarov angažman u Senju nakon 1751. godine, te otvara mogućnost da je za naručitelje u Otočcu, Ličkom Lešću i Sincu, osim oltarnih slika, oslikavao i njihove drvorezbarene oltare.³⁹

Zapisi o izdacima bratovštine otkrivaju i važnu ulogu grofa Rudolfa Josepha von Edlinga, dekan Goričke nadbiskupije i čelnika (*commissario*) kongregacije sv. Margarete Kortonske, pri narudžbi slike i odabiru slikara u Gorici (sl. 4). Član istaknute plemićke obitelji bio je pod osobitim pokroviteljstvom carice Marije Terezije, a obiteljske veze sa Senjom sežu do njegova strica, grofa Rudolfa von Edlinga koji je obnašao funkciju senjskog velikog kapetana potkraj 17. i početkom 18. stoljeća.⁴⁰ Pored nesumnjivih zasluga za širenje pobožnosti svete franjevke trećoretkinje na području Goričke nadbiskupije, čelnik kongregacije zacijelo je sudjelovao i u odabiru ikonografskog motiva te predložka za sliku novoosnovane bratovštine u Senju. Kako zapisuje kanonik Cerovac, za palu „goričkog slikara Pa[r]ola“, čelniku kongregacije 9. svibnja 1754. godine poslano je 67 lira. No, „slikar s tim nije bio zadovoljan, te mu je poslano još 30 lira“, o čemu se u dvama pismima očituje i Von Edling potvrđujući primitak cijelog iznosa.⁴¹ Nakon što je opremljena i uokvirena u Senju, Parolijeva slika je prvi put bila izložena za misu na glavnom oltaru crkve sv. Franje 18. studenoga 1754. „prigodom mjesečnog sastanka franjevačkih trećoredaca.“ Upravitelj bratovštine Antun

Cerovac zabilježio je i detalje liturgije: nakon pje-vane svete mise slika bi se uklonila s oltara i po-stavila na zid franjevačke crkve, a „svijeće bra-tovštine koje su gorjele na oltaru tijekom mise, nakon završetka liturgije odnijele bi se u moju kuću“. Prema isplati kovaču 18. veljače 1755. go-dine, bratovština je dala izraditi i metalne nosa-če za sliku sv. Margarete Kortonske na zidu crkve sv. Franje koji su omogućavali njezino spuštanje i dizanje. Čini se da senjska kongregacija pokor-nika i pokornica sredinom 18. stoljeća nije imala zaseban oltar,⁴² što potvrđuje i popis oltara crkve sv. Franje iz 1759. godine.⁴³

Među rukopisima Biskupijskog arhiva u Senju oču-vao se još jedan dokument neposredno povezan s jačanjem pobožnosti spram sv. Margarete Kor-tonske, kao i narudžbom slike za novoosnovanu bratovštinu. Radi se o pismu komesaru kongre-gacije Rudolfu von Edlingu koje je napisao i ovje-rio kanonik senjske katedrale i upravitelj senjske bratovštine Antun Josip Cerovac, 9. svibnja 1754. godine (Prilog 3). U pismu Cerovac potvrđuje sretan ishod teškog poroda i ozdravljenje Ma-riane, rođene Abramsperg, zahvaljujući „jednoj slici sv. Margarete Kortonske, čija je Bratovština Pokajništva i Pokore osnovana iste godine u Se-nju“.⁴⁴ Hagiografiju svetice, uz asketsku i mistič-nu dimenziju, određuju i djela milosrđa te skrbi o slabijima, a posebno o roditeljima. Tekstovi na-kon kanonizacije ističu svetu franjevku kao za-štitnicu roditelja „čije su relikvije i prikazi bili tra-ženi među trudnicama“.⁴⁵ U opisu teškog poroda kanonik Cerovac potvrđuje „zazivanje sv. Ane, i drugih svetaca“ te korištenje „različitih Rimskih relikvija kojima se pokušavao olakšati porod“. Iz detalja opisa saznajemo da se preokret dogodio kada je Adam Pažer „na grudi svoje supruge po-ložio sliku svetice“ s pristupnice istoimene bra-tovštine čiji je bio član.⁴⁶ Pristupnica se, nažalost, nije sačuvala, no prikaz svetice vjerojatno odgo-vara jednoj od tzv. grafika zahvalnosti (*immagini di ringraziamento*) otisnutih nakon kanonizacije sv. Margarete Kortonske 1728. godine. Ti su gra-fički listovi postali vrlo popularni dajući njezinu kultu snažan poticaj, a opis čudesnog ozdravlje-nja iz Senja potvrđuje širenje pobožnosti svete pokornice do južnih granica austrijskih zemalja, pružajući istodobno dragocjen uvid u odnos li-kovnog prikaza i vjernika (promatrača) u skladu s tumačenjima teorije odgovora (*theory of respon-se*) Davida Freedberga.⁴⁷ Predstavljaju uobičajen primjer „prijenosa“ čudotvornih moći svetice i

4 Nepoznati slikar, *Portret Rudolfa Josepha von Edlinga*, poslije 1769., Gorizia, Nadbiskupska palača

Unknown painter, *Portrait of Rudolf Joseph von Edling*, after 1769, Gorizia, Archbishop's palace

zaštitnice roditelja, na njezine likovne prikaze, odnosno „svete slike“. Vjerovanje u moć djelovanja čudotvorne slike (*miracle-working image*) Margarete Kortonske na sretan ishod poroda Mariane Paŷer nesumnjivo je bio dodatni motiv članovima novoosnovane bratovštine u Senju pri narudžbi i opremanju velike slike njihove zaštitnice.

Prema citiranim dokumentima, Antonio Paroli izradio je senjsku sliku u relativno kratkom razdoblju tijekom 1754. godine, svakako prije 18. studenoga kada je prvi put izložena na glavnom oltaru franjevačke crkve. U oblikovanju kompozicije poslužio se jednim od brojnih grafičkih prijevoda kojem je prikaz (arhetip) bila slika Pietra da Cortone (1596.–1669.) s prikazom svete Margarete Kortonske u molitvi pred raspelom. Cortonina invencija doživjela je iznimnu popularnost unatoč tome što je (pra)slika koja se datira u kraj četvrtog ili početak petog desetljeća 17. stoljeća, nažalost, izgubljena. Njezin izgled poznat je zahvaljujući

grafičkom prijevodu Giuseppea Testane (Genova, 1648. – Rim, 1679.) s posvetom papi Aleksandru VII. Chigiju iz šezdesetih godina 17. stoljeća⁴⁸ (sl. 5). Uslijedile su potom brojne kopije u slikarskom i grafičkom mediju, te „kopije kopija“ potvrđujući na uzoran način Freedbergovo zapažanje da: „Širenje i rasprostranjenost takvih pratipova prema nižim transformacijama od onog što se smatra visokim i kanonskim pruža dokaze ne samo o statusu izvorne slike [*image*] prema kojoj su kopije izradene, nego uopće o vrstama prikaza koje su sposobne za namijenjenu ulogu; a načini na koji su ti pratipovi skraćeni, prošireni ili urešeni, pružaju pokazatelje procesa preobrazbe iz jedne uloge u drugu.“⁴⁹ Ikonografski model prema Cortoninom pratipu raširen je i u 18. stoljeću, štoviše, doživio je novi procvat tijekom promotivnih aktivnosti neposredno prije kanonizacije svete. Fenomen serijske reprodukcije najbolje ilustrira broj od 108 kopija prema Cortoninoj slici koje je slikar Pietro

- 5 Giuseppe Testana, prema Pietru da Cortoni, *Sv. Margareta Kortonska u molitvi pred raspelom*, 1665. – 1667., bakrorez, Cortona, Museo dell'Accademia Etrusca

Giuseppe Testana, after Pietro da Cortona, *Saint Margaret of Cortona Contemplating the Passion of Christ*, 1665–1667, engraving, Cortona, Museo dell'Accademia Etrusca

- 6 Nepoznati slikar, *Sv. Margareta Kortonska u molitvi pred raspelom*, 18. stoljeće, Rim, Museo Francescano

Unknown painter, *Saint Margaret of Cortona Contemplating the Passion of Christ*, 18th century, Rome, Museo Francescano

- 7 Lodovico Mattioli, *Sv. Margareta Kortonska u molitvi pred raspelom*, 1729., bakropis, privatna zbirka

Lodovico Mattioli, *Saint Margaret of Cortona Contemplating the Passion of Christ*, 1729, etching, private collection

Andrea Pucciardi Barberi (oko 1680.–1736.) izradio u Rimu do 1727. godine, a bile su namijenjene papinskom dvoru i visokim crkvenim dužnosnicima kao potpora ubrzanju procesa kanonizacije.⁵⁰ Zanimanje među naručiteljima Cortonin pratip zahvaljuje i već spomenutim izdanjima „grafika zahvalnosti“ koje cirkuliraju poslije Margaretine kanonizacije 1728. godine, često popraćene tekstovima o svetoj pokajnici vezanoj uz pobožnost muke Kristove ili citatima iz Evandelja.⁵¹ Jednim od tih predložaka koji se višestruko umnažaju u prvoj polovini 18. stoljeća, poslužio se i Antonio Paroli za sliku senjske bratovštine. U odnosu na jednostavnost i suzdržanost Cortoninog asketskog prizora smještenog na trijemu s oltarom i raspelom, kompozicija je proširena i obogaćena detaljima: atributima svete, anđelima i kerubinima, razvedenim i bogato dekoriranim postoljem raspela usklađenim sa stilskim izrazom rokoka. Zadržan je osnovni izgled prostornog rasporeda

i stav klečeće svete s krunicom u pokorničkoj odjeći franjevske trećoretkinje. Kontemplativnost i odsutnost Margaretina izraza u Parolijevoj je redakciji zamijenjena izražajnom empatijom, a svetica je suprotno okrenuta u odnosu na bakrorez Giuseppea Testane, kao na slici nepoznatog autora koja se čuva u Museo Francescano u Rimu ili grafičkog lista anonimnog bakroresca iz prve polovine 18. stoljeća u zbirci Biblioteke Marucelliane u Firenzi⁵² (sl. 6). Margaretin molitveni prostor s oltarom na Testaninoj se grafici otvara visokom arkadom prema krajoliku na desnoj strani prizora. Šumski krajolik bujne vegetacije s dvije redovnice koje prilaze iz pozadine na grafici, na Parolijevoj je slici „personaliziran“ za senjske naručitelje i izmijenjen u vedutu krajolika kojom dominira silueta Nehaja.

Iznimnu popularnost Cortonina ikonografskog pratipa raširenog putem Testanina grafičkog lista potvrđuje i varijanta s identičnim prikazom

8 Leopold Kecheisen, *Sv. Margareta Kortonska u molitvi pred raspelom*, prije 1764., Pazin, župna crkva sv. Nikole (fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda)

Leopold Kecheisen, *Saint Margaret of Cortona Contemplating the Passion of Christ*, before 1764, Pazin, parish church of Saint Nicolas (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

svetice u molitvi pred raspelom koja je, međutim, smještena u otvoreni prostor s vedutom udaljenog planinskog krajolika. Autor bakropisa bolonjski je slikar i grafičar Lodovico Mattioli (1662.–1747.), a list je otisnut 1729. godine u Bologni, u radionici Lelia della Volpe⁵³ (sl. 7). Ta je redakcija dugo cirkulirala među crkvenim naručiteljima te se pojavljuje na grafikama različitih dimenzija i doradeno – sti sve do početka 19. stoljeća.⁵⁴ Istu kompoziciju, no suprotno okrenutu, nalazimo otisnutu i uz tekst molitve svetoj pokajnici koja je očuvana u Gorici, u fondu Karla Michaela Attemsa (1711.–1774.), prvog goričkog nadbiskupa.⁵⁵ Prema signaturi „app(resso) Wagner Rialto Ven.“ izdana je u radionici Josepha Wagnera (1706.–1780.), produktivnog venecijanskog grafičara i tiskara njemačkog podrijetla, te je vjerojatno bila poznata i naručitelju senjske slike grofu Von Edlingu i slikaru Paroliju.

Slike sv. Margarete Kortonske pavlinskog majstora Leopolda Kecheisena u Pazinu

Širenje pobožnosti svete franjevice tijekom druge polovine 18. stoljeća u dijelovima Istre i Hrvatskog primorja pod vlašću Monarhije potvrđuju i dvije slike očuvane u župnoj crkvi sv. Nikole u Pazinu. Obje su djela pavlinskog slikara Leopolda Kecheisena (1726.–1799.), koji od 1755. godine kao brat laik djeluje u samostanu u Svetom Petru u Šumi.⁵⁶ S pavlinskim majstorima u sjevernoj Hrvatskoj dijeli pripadnost likovnoj kulturi jugoistočnih alpskih područja no bez pouzdanih biografskih podataka prije dolaska u Istru nemoguće je točno odrediti sredinu u kojoj je oblikovao likovni izraz i stjecao slikarske vještine. Sličnosti sa slikarstvom i, osobito, s tipologijom likova insbruških majstora druge četvrtine 18. stoljeća otkrivaju nam možda sredinu koja je bitno utjecala na njegovo formiranje. Unatoč izostanku uporišta u arhivskim izvorima, koherentnost Kecheisenova likovnog govora s neznatnim odstupanjima od jednom usvojene slikarske forme i tipologije likova, omogućila je pouzdano prepoznavanje niza slikarskih djela za pavlinske zajednice Istarsko-vinodolske provincije, kao i za druge crkvene i privatne naručitelje. Majstor Leopold nadovezuje se na uobičajene i široko prihvaćene postupke citiranja i kopiranja u baroknoj umjetničkoj praksi, često pokazujući ovisnost o znamenitim slikarskim i ikonografskim modelima.

Pala s prikazom sv. Margarete u molitvi pred raspelom, dovršena je prije posvećenja novog bočnog oltara u pazinskoj crkvi sv. Nikole 1764. godine⁵⁷

- 9 Nepoznati kipar, *Tijelo sv. Margarete Kortonske*, prije 1764., Pazin, župna crkva sv. Nikole, oltar sv. Margarete Kortonske (fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda)

Unknown sculptor, *The uncorrupted body of Saint Margaret of Cortona*, before 1764, Pazin, parish church of Saint Nicolas, altar of St Margaret of Cortona (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

- 10 Giovanni Girolamo Frezza, *Grob s relikvijom sv. Margarete Kortonske*, poslije 1719., bakrorez, Monza, Musei Civici di Monza

Giovanni Girolamo Frezza, *Grave with the Relic of Saint Margaret of Cortona*, after 1719, engraving, Monza, Musei Civici di Monza

(sl. 8). Uobičajeni motiv izveden iz Cortonina prapipa dopunjen je atributima Margaretine pokore, a svetica je suprotno okrenuta u odnosu na Parolijevu sliku u Senju. U Kecheisenovoj redakciji prizor je smješten u taman šumski krajolik koji odgovara opisu izolirane i oskudne „treće celle“ u kojem je sveta pokornica, prema životopisu Giunte Bevegnatija, provela posljednje godine života.⁵⁸ Uz vjernog psića, simbola Margaretinog obraćenja i početka pokorničkog života u okviru franjevačkog trećeg reda, pavlinski slikar u prednji plan slike dodaje i veristički prikazano truplo umorenog zaručnika Arsenija. Taj se motiv uobičajeno prikazuje kao zasebna epizoda iz Margaretina života, te se on ponavlja i na reljefu atike pazinskog oltara. Kip sv. Marije Magdalene na retablu oltara

također dopunjuje hagiografsku pripovijest o sveticama iz Cortone podsjećajući vjernike na usporedbe svete franjevke s Magdaleninim mističnim iskustvima, molitvenim ekstazama i vizijama. Reljef na stipesu menze oblikovan je prema grafičkom listu Giovannija Girolama Frezza (1659. – 1741.) i vjerno reproducira izgled Margaretina groba i relikvije u Cortoni. Prijenos čudotvornih, taumaturških moći relikvije na njezine likovne prikaze potvrđuju i na pazinskom primjeru vjerovanje u moć djelovanja čudotvorne slike (*miracle-working image*) upućujući na postojanje bratovštine (sl. 9, 10).

Drugo platno iz Pazina prikazuje sv. Margaretu Kortonsku u slavi i svjedoči o čašćenju svete franjevačke pokornice i u crkvama pavlinske redovničke zajednice (sl. 11). Slika, naime, vjerojatno

- 11 Leopold Kecheisen, *Sv. Margareta Kortonska u slavi*, oko 1760., Pazin, župna crkva sv. Nikole / izvorno iz pavlinske crkve sv. Marije na Jezeru nedaleko Čepića (fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda)

Leopold Kecheisen, *Saint Margaret of Cortona in glory*, c. 1760, Pazin, parish church of Saint Nicolas / originally from Pauline Fathers Monastery and church of Saint Mary on Lake, near Čepić (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

- 12 Johann Michael Lichtenreiter, *Sv. Margareta Kortonska u molitvi pred raspelom*, oko 1770., Rijeka, crkva Uznesenja Marijina (fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda)

Johann Michael Lichtenreiter, *Saint Margaret of Cortona Contemplating the Passion of Christ*, c. 1770, Rijeka, church of Saint Mary of the Assumption (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

- 13 Johann Michael Lichtenreiter, *Smrt sv. Josipa*, 1776., Stična, cistercijska crkva Majke Božje Žalosne

Johann Michael Lichtenreiter, *Death of Saint Joseph*, 1776, Stična, Cistercian abbey church of Our Lady of Sorrows

potječe iz pavlinske crkve sv. Marije na Jezeru pokraj Čepića, a prijedlog se temelji na dokumentima *Gubernijskog arhiva 1784. – 1786.* prema kojima je dio crkvene opreme (*Kirchen Ornat*) poslije suspenzije samostana u Čepiću preuzela prepozitska crkva u Pazinu.⁵⁹

Riječka slika sv. Margarete Kortonske Johanna Michaela Lichtenreitera

Neposrednije odjeke Cortonina ikonografskog rješenja u prikazu sv. Margarete Kortonske pokazuju djela Parolijeva suvremenika, goričkog slikara Johanna Michaela Lichtenreitera (Passau, 1705. – Gorica, 1780.). Uz oltarnu palu u Sodražici (Slovenija) koja se smatra jednim od posljednjih slikarovih radova nastalima između 1776. i 1780. godine, majstoru bavarskog podrijetla valja pripisati i neobjavljenu sliku *Sv. Margarete Kortonske u molitvi pred raspelom* koja se čuva u zbirci Zborne crkve u Rijeci (sl. 12).

Lichtenreitorova umjetnička biografija slijedi uobičajenu putanju migracija srednjoeuropskih majstora i tek je nedavno detaljnije istražena.⁶⁰ Sa slikarskim se vještinama upoznao u obiteljskoj radionici koja je kroz nekoliko naraštaja bila aktivna u Passauu i kojoj je na čelu bio Johannov otac Bernhard (1666. – 1741.).⁶¹ O daljnjem školovanju Johanna Michaela nema dokumentiranih podataka, no većina autora pretpostavlja da se pridružio starijem bratu Franzu u Veneciji prije no što se nastanio u Gorici sredinom tridesetih godina 18. stoljeća.⁶² Preseljenjem u središte periferijske austrijske pokrajine, Johann Lichtenreiter, analogno Valentinu Metzingeru u Ljubljani, pronalazi primjereno tržište za svoje radove zadržavši se u gradu na Soči do smrti 1780. godine. Afirmira se narudžbama za goričke plemićke obitelji Attems i Coronini, proširujući od sredine stoljeća krug naručitelja i na ostale austrijske posjede. Lichtenreiterove slike prepoznate su na više lokaliteta

slovenskog Krasa, Vipavske doline i Dolenjske: u župnoj crkvi u Gočama (1759.), župnoj crkvi u Kobjeglavi, crkvi sv. Justa u Gojačama, župnoj crkvi u Štjaku, župnoj crkvi u Črničama, u crkvi cistercijskog samostana u Stični te u spomenutoj župnoj crkvi u Sodražici.⁶³

Za razliku od Parolijske dijalektalne redakcije mletačkog rokoka, Johann Lichtenreiter duboko je ukorijenjen u likovni izraz i poetiku baroknog tenebrističkog slikarstva. Snažni kontrasti svjetla i sjene s njegovih ranih kompozicija na kojima su pokrenuti likovi patetičnih kretnji i izraza prikazani pred zatamnjenim pozadinama, pripadaju leksiku austrijskih *tenebrosa* poput Hansa Adama Weissenkirchera (Laufen, 1646. – Graz, 1695.) ili Daniela Seitera (Beč, 1647. – Torino, 1705.), majstora koji se formiraju u krugu Johanna Carla Lotha (München, 1632. – Venecija, 1698.). Velika *bottega* bavarskog slikara u Veneciji bila je u posljednjim desetljećima 17. stoljeća nezaobilazna postaja u

školovanju srednjoeuropskih majstora i polazna točka promjene stilske orijentacije lokalnih radionica u austrijskim zemljama.⁶⁴

Kjaroskuro istaknut tamnim obrisnim linijama te, osobito, nemarno nanесeni potezi gустe boje koji ostavljaju dojam nedotjeranosti i nedovrшенosti forme, glavne su značajke slikarskog izraza Johanna Michaela Lichtenreitera. Vezanost uz tenebrističke tradicije *seicenta* više je puta zavela likovnu kritiku pa je i Johannov najpoznatiji ciklus žanr scena – *Prodavačica voća i cvijeća*, *Prodavačica ribe*, *Lovac s lovinom* i *Mesar* – dugo bio smatran radom talijanskog slikara iz druge polovine 17. stoljeća.⁶⁵ Prizori su, međutim, bili naručeni za palaču grofa Sigismunda Attems u Podgori oko 1748. godine, a u njihovu oblikovanje uz evociranje motiva holandskog i napuljskog žanr slikarstva, Lichtenreiter pokazuje i izravne utjecaje venecijanskih majstora, prije svega poznavanje neotenebrističkih radova Francesca

- 14 Johann Michael Lichtenreiter,
*Sv. Margareta Kortonska u molitvi
pred raspelom*, oko 1770., Rijeka, crkva
Uznesenja Marijina, detalj (fototeka
Hrvatskog restauratorskog zavoda)

Johann Michael Lichtenreiter, *Saint
Margaret of Cortona Contemplating the
Passion of Christ*, c. 1770, Rijeka, church
of Saint Mary of the Assumption, detail
(Croatian Conservation Institute Photo
Archive)

Polazza (Venecija, 1683.–1753.). Polazzove slike *Prodavačica voća i povrća* i *Prodavačica ribe* koje se datiraju u sredinu drugog desetljeća 18. stoljeća, vjerojatno su poslužile kao neposredan uzor za gorički ciklus.⁶⁶ Za tumačenje Lichtenreiterova likovnog izraza zanimljivom nam se čini i usporedba s venecijanskim slikarom Bartolomeom Litterinijem (Venecija, 1669.–1748.). Za razliku od goričkog majstora, Litterini djeluje u gradu koji je središte stilskih promjena u slikarstvu 18. stoljeća, no unatoč tome do kraja karijere ustrajava na likovnim motivima iz rječnika kasnih, „razblaženih“ *tenebrosa*, snabdijevajući brojnim devotionalnim slikama crkve i samostane u Veneciji i mletačkoj periferiji, ali i naručitelje u Ljubljani, Rijeci i Dubrovniku.⁶⁷

Tijekom duge slikarske karijere Johann Lichtenreiter tek je neznatno odstupio od jednom usvojenih značajki oblikovanja, a analogno slikarskoj praksi baroknih slikara često poseže za kompozicijskim predlošcima s grafičkih listova.⁶⁸ U njegovu se opusu osobito ističe ustaljena tipologija i oblikovanje fizionomija likova, zbog kojih majstor (p)ostaje lako prepoznatljiv. Promjene likovnog izraza rasvjetljavanjem palete i oblikovanjem za gladenijih formi akademskog karaktera očituju se potkraj šestog desetljeća 18. stoljeća stižavanjem snažnog kjaroskura. Mogu se pratiti na ciklusu zidnih slika u župnoj crkvi sv. Andrije u Gočama koji je potpisan i datiran u 1759. godinu, kao i na kasnoj pali *Vizije sv. Antuna Padovanskog* iz Štjaka (oko 1770.). Koloristički odnosi se mijenjaju u skladu s obilježjima srednjoeuropskog rokoko slikarstva, a time izostaje i naglašena barokna retorika pokrenutih likova. Njihove kretanje postaju elegantnije, a geste suzdržanije. No, unatoč tome što gotovo crne pozadine na svojim kompozicijama zamjenjuje otvorenim krajolicima i svijetlim nebeskim prostorima, Lichtenreiter se nikad nije u potpunosti odrekao tamnih, „teških“ kombinacija zemljanih tonova i okera kao ni kjaroskuralnih efekata.⁶⁹

Istaknuti kontrasti svjetla i sjene kao i tamna paleta s bljeskovima svjetla i crvene boje glavne su likovne značajke oltarne slike *Sv. Margareta Kortonska u molitvi pred raspelom* iz sakristije zborne crkve u Rijeci koja se smatrala djelom nepoznatog talijanskog slikara.⁷⁰ Uz koloristički odabir i uporabu kjaroskura, s Lichtenreiterovim se radovima podudara i tipologija likova, a izrazite sličnosti u fizionomijama i slikanju inkarnata mogu se pronaći među radovima nastalim šezdesetih i

sedamdesetih godina 18. stoljeća, poput spomenute slike iz Štjaka te slika za samostan sv. Uršule u Gorici i crkvu sv. Justa u Gojačama.⁷¹ Na riječkoj je slici Lichtenreiter zadržao tamnu pozadinu kao na oltarnoj pali *Smrt sv. Josipa* iz cistercijske crkve u Stični (1776.) (sl. 13). Posebno su karakteristični bucmasti anđeli krupnih tamnih očiju, rumenih obraza i jarko crvenih usana s oštrim sjenama u kutovima koji se ustrajno ponavljaju na slikarovim djelima (sl. 14).

U kompozicijskoj osnovi riječke slike ponovno se lako prepoznaje ikonografski model *Sv. Margarete Kortonske u molitvi pred raspelom* Pietra da Cortone čiji je izgled poznat zahvaljujući bakrorezu Giuseppea Testane iz šezdesetih godina 17. stoljeća. Lichtenreiter je, kao i njegov gorički suvremenik Antonio Paroli za palu senjske bratovštine iz 1754. godine, posegnuo za jednim od brojnih grafičkih predložaka 18. stoljeća koji se inspiriraju Cortoninom invencijom. U odnosu na Testanin bakrorez, riječka je pala zrcalno okrenuta. Reducirana je monumentalna arhitektonska scenografija i izostavljen je kameni oltar, no obogaćena je novim likovima i detaljima u skladu s ukusom vremena i zahtjevima pučke pobožnosti. Raspelo pridržavaju anđeli od kojih jedan drži rotulus s tekстом koji neposredno svjedoči o Kristovu oprostima svima koji su pod zaštitom svete franjevske trećoretkinje.⁷² Na oblacima iznad pokornice u molitvi, smješten je uz par glavica kerubina još jedan par anđela, a ispred svetice u prednjem planu je i njezin vjerni psić. U oblikovanju krajolika s dvije redovnice franjevačkog trećeg reda koje prilaze iz pozadine na lijevoj strani slike, Lichtenreiter je dosljednije od Parolija slijedio Cortonin popularni prototip. U riječkim arhivima, za razliku od senjskog, nisu zasad pronađeni precizniji podaci o naručitelju ili izvornom smještaju Lichtenreiterove slike, kao što ni stariji pisci: Giovanni Kobler, Luigi Maria Torcoletti i Giuseppe Viezzoli,⁷³ u inače vrlo iscrpnim povijesnim pregledima vjerskog života Rijeke, ne spominju pobožnost ili bratovštinu sv. Margarete Kortonske. Može se stoga samo pretpostaviti da su njezini naručitelji u trećoj četvrtini 18. stoljeća bili ili članovi istoimene kongregacije koja nastaje na valu širenja pobožnosti svete pokornice ili su pripadali zajednici franjevačkog trećeg reda koja je također poticala štovanje svetice iz Cortone. Na postojanje bratovštine pokornika i pokornica sv. Margarete Kortonske u Rijeci navodi, između ostalog, i postojanje još jedne pale istovjetne kompozicije u crkvi sv. Fabijana i Sebastijana. Crkva je

15 Johann Michael Lichtenreiter,
*Sv. Margareta Kortonska u molitvi
pred raspelom*, 1776.–1780., Sodražica,
crkva sv. Marije Magdalene

Johann Michael Lichtenreiter, *Saint
Margaret of Cortona Contemplating the
Passion of Christ*, 1776–1780., Sodražica,
church of Saint Mary Magdalene

pripadala istoimenoj bratovštini svetaca zaštitnika od kuge, a slika *Sv. Margarete Kortonske u molitvi pred raspelom* smještena je na njezinom bočnom oltaru koji je vjerojatno preseljen iz riječkih crkava zatvorenih na valu reformi cara Josipa II. osamdesetih godina 18. stoljeća.⁷⁴ Od Lichtenreiterove pale iz sakristije crkve Uznesenja Marijina razlikuje se jedino natpisnim poljem uz donji rub kompozicije. Dugački tekst, čiji su tragovi vidljivi u nekoliko redaka, stradao je, nažalost, neprijemljenim popravkom slike potkraj osamdesetih godina 20. stoljeća te ga je na osnovu ostataka nemoguće rekonstruirati.⁷⁵ Prigodom istog popravka slika je u velikoj mjeri osvježena i izmijenjena preslikom te je usporedbom slikarskih značajki teško pouzdano ustanoviti radi li se o još jednom Lichtenreiterovu djelu ili o kasnijoj kopiji prema slici iz zborne crkve u Rijeci.

Istovjetni kompozicijski raspored likova s riječkih slika *Sv. Margarete Kortonske u molitvi pred raspelom* ponovio je Johann Michael Lichtenreiter pred kraj života i za naručitelje u crkvi sv. Marije Magdalene u Sodražici. Pala se smatra jednim od posljednjih slikarovih radova nastalim između 1776. i 1780. godine i u odnosu na palu iz zborne crkve u Rijeci ima izraženiji akademski karakter s formama zaglađenih, napetih površina te otvorenim krajolikom svijetlih tonova u pozadini⁷⁶ (sl. 15).

Unatoč dvojbama i izostanku preciznijih podataka o naručiteljima slika u Rijeci, Parolijevi i Lichtenreiterovi radovi za oltare sv. Margarete Kortonske u Hrvatskom primorju potvrđuju da je Gorica sredinom 18. stoljeća bila središte širenja pobožnosti svete pokajnice u austrijskim zemljama zahvaljujući grofu Rudolfu Josephu von Edlingu, dekanu Goričke nadbiskupije koji je bio na čelu istoimene kongregacije. Neposredan angažman, arhivski potvrđen pri narudžbi slike za bratovštinu iz Senja, upućuje i na odlučujuću ulogu Rudolfa von Edlinga u odabiru slikara i predloška za „svetu sliku“ kojoj se za pomoć i zaštitu obraćaju članovi kongregacije. Cortonin pratip, izmijenjen i obogaćen višekratnim grafičkim prijevodima, poslužio je tako kao kompozicijska osnova Parolijeve slike, ali i nekoliko desetljeća kasnijih djela Johanna Michaela Lichtenreitera. Gorički slikari su, pak, varirajući isti predložak nastao na srednjotalijanskoj slikarskoj tradiciji 17. stoljeća, oblikovali likovno samosvojna djela u skladu s kasnobaroknim sinkretizmom periferijskog podalpskog slikarstva. Djela pavlinskog slikara Leopolda Kecheisena, također

formiranog u likovnim radionicama podlapskih austrijskih pokrajina, podupiru pretpostavku o snažnom poticanju pobožnosti svete franjevke iz Cortone u austrijskim zemljama te posebno na području novo osnovane Goričke nadbiskupije, kojima su se uz franjevačke redove značajnim slikarskim narudžbama pridružili naručitelji oltara u Pazinu i pavlini Istarsko-vinodolske provincije.

PRILOG 1

**Syllabus Archivi Cathedralis Capituli Segnensis.
Renovatus Anno 1801**

(Rukopis na unutarnjoj strani prednje korice nekadašnje knjige bratovštine Sv. Margarete Kortonske u Senju)

Comprata à Segna, a' dì: 17. d'Aprile, 1754. di valore lire quattro; d(itt)o	4.	Ai dì: 18. di Novembre, 1754. Per due Candelotti di una lira diedi al Buttighiere del Sig(no)r Paus un ducato, cioè (lire)	6
Ai dì: 9. Maggio, 1754. Diedi per la tela gialla bracci cinque per coprire l'Image della Santa.	5: -	Questo dì al primo Vespro fu esposta al grande Altare da' M(olto). RR:PP:ri Franciscani l'Image di Sta Margarita di Cortona per la prima volta, questi due Candelotti finita la SS: Messa Cantata si riportano, e riprendono in mia Casa, à fine ogni Mese, quando s>espone una volta al Mese ardino avanti l'istessa Image all'onore della med(esi)ma Santa, coll'occasione del Congresso de' Tertiarij, essendo la Sta: Margarita stata Penitente Terziaria.	
Ai dì: 5. d'Agosto, 1754. Diedi al Marangon, che lavorò la cornice per l' Image di S(ant)a. Margarita, lire sei; d(itt)o	6: -		
Ai dì: 10. d'Ottobre, 1754. Diedi per i colori, ed al Pittore Fortunato Wergant per depinger la Cornice dell'Image della Santa lire sei, d(itt)o	6: -		
Ai dì: 16. d'Ottobre, 1754. Diedi per la vernice di Spagna per lo lustro della Cornice dell' Image della Santa, soldi:	24.	Ai dì: 16. di Genaro, 1755. à Segna Pagai al Sig(no)r Leonardo Curti Mercante in Segna per le 30 Candelotte di Cera, fatte venir da Fiume di 9 Onze l'una, lire: 68:soldi 10. Fu aggiunto à quelli Brazza 8 come sopra della Tella stampata un' un altro Brazzo dell' istessa Tella per le ale dell'Image di Sta. Margarita di Cortona, in tutto Brazza: 9. diedi lire 15: e sold:i 15: In tutto petizze n(umer)o: 56: e soldi 5: Ciò è lire in tutto	84: soldi 5
Ai dì: 17. d'Ottobre, 1754. Diedi al Sigr. Frane Demelli per due grosse tavole per la Cornice dell'istessa Image, soldi.	24.		
Ai dì: 30. d'Aprile, 1754. Diedi per le tavole per far il tellare, sopra cui v'è estesa l'Image della Santa, brocchete, e per il lavoro al Marangone, lire quattro, d(itt)o	4. -	Ai dì: 18. Febbraro, 1755. à Segna Pagai al Fabro per i tre ferri, fatti per il sito nella muraglia nel Santuario appresso PP. Francescani per l' Image della Sta: Margarita di Cortona, lire tre Per tre brazza di corda per tirar al sito l'Image, dinaretti Per il ferro verigolato per l'Image, grossi due, ciò è soldi	3 3 10
Ai dì: 9. Maggio, 1754. Spedij à Gorizia all' Illmo: Rmo: Sigr: Conte Ridolfo D'Edling, Decano di quella Metropolitana, e Commessario di questa Congregazione per l'avanzatami Image dipinta dal Pittore pure di Gorizia di nome Paolo (sic), di Sta: Margarita di Cortona cioè: petizze 45. Colle quali non essendo appieno soddisfatto l'istesso Pittore, giache l'Image medema gusta (sic) 70. Spedij l'istesso dì, Mese, ed Anno all'accenato Illmo: Sig(no)r: Conte altre lire in tutto numo: trenta 30, d(itt)o in tutto Come l'istesso Illmo: Sig: Co: Comissario nelle sue due originali lettere una sotto li: 8. Giugno, e l'altra li: 27. Luglio mi scrive, d'avere ricevuto, il tutto, come sopra, l'Anno istesso.	67:1/2 97:1/2		
Ai dì: 24. Ottobre, 1754. Diedi per otto Brazza Tella Stampata, ogni Brazzo à soldi in tutto petizze 9: e soldi:10, fanno lire d(itt)o	35: 14: soldi 10		

PRILOG 2**Iman, aliti Pesan Ste' Margarite od Kortone**

Margarita pokorechia!
Koja plačes grihe tvoje,
Mi ki dila, sagraisechia
Učinismo: Čin da znoje
Od pokore tve' slidimo,
I plačuchi nas skrusimo.

– Ova dva versa dva puta
govoridu se

Nas pokorne milostivim
S tvoim pogliedom z' Raja glijedaj,
Nasim suzam ti skrusenim
Pravu žalost serca podaj,
Zač uvridismo pridobroga
Z' grisi nasimi često Boga.

– Ova dva versa dva puta
govoridu se

Ti gorechia boxanstvenim
Od ljubavi Ognjem svuda,
Ah! Izgaras pricviljenim
Tvoim plačom dila huda.
S' venci od Div okrunjena,
V Raju jesi proslavljena.

– Ova dva versa dva puta
govoridu se
Nas pokorne milostivim, etc
si ripete come sopra

Slava Otcu ki sve može
Sinu koji nas sahrani
Slava i tebi Duhu Boxe
Pomochnice nas uffani
Kako od vika biloje prie
Sadje, i bitche svud poslie.

– Ova dva versa dva puta
govoridu se

Nas pokorne milostivim, etc si ripete come sopra.

V. Moli za nas Sveta Margarita=
R. =Da dostojni učinimo se obečanjih Isukerstovih

Pomolimo se

Bože koji službenicu tvoju Margaritu od puta pogubljenja
na stazu spasenja miloserdno pripeljal jesi: S istim nam
milosrdjem podaj, da koju pervu grisaiuchu sliditi nismo
sramovali se, poslije pokorechi serceno slidati slavimose.
Po G(ospod)nu nashemu Isukerstu, Sinu tvoiemu koi stobom
žive i kraljuje u jedinstvu Duha S(veto)ga Bog po sve vike
vikov. R. Amen.

Ova Skupschina St'e. Margarite od Kortone zove se
Opchinska, zač razsirena je po Italiji, Spagni, Portugallu,
Germanij, Polonij, Indiah od Amerike, stranah dalnjih od
Egipta, i po svetih mestih od Palestine.
Castna, buduch, da u ovoj nahodese neizmerna i Obilna
Proschenja udijljena od 1666. od Pape Alexandra VII od koga je
bila potverdjena; kakoti i od Vladajučega Benedicta pape XIV.
1741. kako viditi je od Brevja Apostolskoga od Pervoga, i od
Bulle od Drugoga, koi pod dnevom : 20. Jugna i pod dnevom
3. Luja, 1744. neizmerna, i Obilna udilil je Proschenja ovoj
Skupschini za žive i mertve, koja namiriti moreduse. U kojoj
upisani jesu Kralji i Kraljice, osobito od Portugalla, Veliki
Mestar od Malte, Cardinali, Arkibiskupi, Biskupi, Redi
koludari, i ostali neizbrojeni.

Jos nadalje Skupschina ova zove se Opchinska, zač opchenito
u ovoj delnici jesu živa i mertva bracha i sestre odiste,
pokriposti od Bulle Pape Benedicta XIV, pod dnevom, 3.
Luja, 1744. izasaste od ovih zasluženih, aliti dobrih del koja
jesu, Ure kanoničke, SS: Misse, Ispovidi, Pričesčenja, posti,
bdenja, Prodike, Missioni, Ezerzij, aliti dilovanja duhovna,
pokore, uzderžanja, bičovanja, eléémosine, na stan priechia
putnikov, razmisljenja, i molitav naglas rečenih, trudov i
ostalih, ec: Posvetilisch, od SS: Miss i Proschenjih, koje
u životu i smerti uživadu Otcu Benedictini, Kassinenski,
Basiliani, Augustiniani, tuliko Pustinjki, kuliko Bossi,
Kamaldolenski od Tosane, tuliko Koludri, kuliko Pustinjaci,
Valombrosani, Cisterciensi, Riformati, koludri od Trappe di
bon Solazzo, Trinitarij, Manji Osservanti, Manji Riformati,
Bossi Sga' Petra od Alkantare, Rekolletti od Francie, i od svake
druge Riforme Manjih, koi živedu pod posluhom Ministra
Generala Reda Sga' Franciska, Manji Conventuali, Dominicani
službeniki Marie, Celestini, Olivetani, Gierolimitani, Bga'
Petra od Pise, Teatini, Barnabiti, Capuccini, Carmelitani,
Obuceni Skupschine od Mantove, Bossi Ste' Teresie,
Bonfratelli Sga' Ivana di Dio, Gesuiti, Canonici Regolari
Lateranenski, Gda' od Missiona, Najmanji Sga' Franciska od
Paule, Skolopij, Certosini, službeniki od nemochnikov, ivas
Red Koludric Salesianskih od Pohodjenja, koje skupa Otcu od
družbe Isusove jesu od nas za vazda upisane svi, i sve u ovu
Skupschinu.

Od predrečenih Redov Augustiniani, koludri od Trappe, i
Celestini činidu pomochi i služidu SS' Misse, osobito za nasu
brachu i sestre mertve.

Castna zove se ova Skupschina zač svaki upisan brat i sestra
čineći eléémosine Offiziala u nekah, Ricevitora imenovanoga
ima činit rechi svako godische jednu SS' Missu, koja na komu
se oche Oltaru, Crikvi, i od koga se oche Redovnika rečena
bude, ima miloschu od Oltara Privilejanoga za osloboditi onu
dusu od Puratoria, za ku naminise takova: Činechi na početku
od ove Skupschine, kada se u ovu zapisedu, u prvi Blagdan
Ispovid, i SS' Pričesčenje, kakoti i na: 23. Februara, dan
Ste' Margarite od Kortone, dobivadu bracha i sestre Obilno
Rimsko Proschenje; kakoti i na hipu od smerti zazivajuchi
sercem SS'a imena Isusa i Marie, a za svako drugo dobro i
pobožno delo na dan imadu: 60 dan Proschenja i na mesto
koga mertvoga ova ista dela činechi dusa ona delnica činise
kako i mi živi, od svih dobrih del, SS' Miss i Proschenjih
od svih Redov aliti Religionov vise imenovanih: kako pod
dnevom 3. Decembra 1744. Papa Benedict XIV u svojoj Bulli
vele darežljivo udilil je.

PRILOG 3**Vostra Reverendissima Signoria**

Segna, a dì 9 Maggio, L'Anno 1754.

Comparve personalmente in mia Casa questo dì inanzi me sottoscritto il Signor Adamo Pajer, Mercante domiciliato in questa Città, raguagliandomi il seguente meraviglioso successo, operato nel primo parto, felicemente dato alla luce dalla Sua Consorte Signora Mariana, nata Abramsperg, per mezzo d'una Imagine della Santa Margarita di Cortona, la di cui Universale, e Venerabile Congregazione, detta di Penitenza, e Contrizione il corrente Anno in questa Reggia Città felicemente fù introdotta, pronto non solamente lui, mà anche l'istessa Sua Consorte cogl'altri stati presenti infrascritti testimonij con proprio <personale>* in forma giuramento, ove rispettivamente s'aspetta, à confermarlo. Lì 29. dunque dello spirato prossimamente Aprile, l'Anno corrente, essa Signora Mariana <ritrovandosi> essendo pressata dall'acerbi dolori dello prossimo parto, da quali fù spinta à coricarsi nel letto, essendo da questi ogni giorno v'è più opressa, durò tre dì continui à soffrirli con indicibile di lei doglia, e spasimo. Finalmente il primo dì Maggio presente, Festa de' gloriosi Apostoli, Santi Filippo, e Giacomo verso l'Aurora circa l'ore 4. il dì lei marito sù ramentato Adamo vien'avvisato dalla Sua Cognata, Signora Gioseffa Mikulich, sorella della paziente, qualmente tutta notte sij stata impiegata essa, l'Allevatrice giurata <della> di questa Città Elena vedova Sereni, e Margarita Consorte di Vincenzo Bellezzi intorno l'afflitta <paziente> parturiente; mà nulla approfittarono per liberarla perciò chiamarlo essa, che anche lui venisse in aggiutto dell'opressa Sua Consorte, il quale vedendo non ritrovarsi altro rimedio à liberarla, ed udendo dall'Allevatrice sù detta Sereni invocare souvente in aggiutto della paziente Sant'Anna, e diversi Santi, con aver essa <secco arrecata> applicate per solievo dell'opressa parturiente diverse Romane reliquie ma però senza profitto, tardi si ricordò d'aver una Imagine di Santa Margarita di Cortona, la quale da me sottoscritto, come Ricevitore, ebbe nell'atto d'isciversi in questa Congregazione della Santa, sentendo l'afflitta Consorte <quasi disperata dire: datemi il coltello e scanatemi> proromper nell'espressioni della disperazione. Mosso à compassione, ed alla più tenera pietà, tenendo nella mano l'istessa Imagine della Santa, con grande fiducia disse: Se Santa Margarita non aggiutta, non so, chi altro. E posta l'immagine medema nel seno della Consorte; Questa (come doppo il parto raccontò a tutti presenti <antedetti> sudetti testimoni) sentì (L. verso) con facilità uscire da sè il parto, e cessare incontinente l'acerbi, ed eccessivi dolori, con dire: che con altro rimedio non poteva ella esserne liberata, se non con quella Imagine della Santa Margarita da Cortona. La quale sì come in vita esercitò questo uffizio caritatevole d'assistere le parturienti; così ora anche doppo la di lei gloriosa morte si degna maravigliosamente esercitarlo colle sue divote, <dalle quali> singolarmente colle iscritte Consorelle in questa sua Universale Congregazione, dalle quali con viva fiducia viene in aggiutto chiamata in quello sì doloroso frangente. E per maggior fede di ciò letta, e reletta à loro questa, costantemente essi cofermandola, con proprio pugno la <presente> sottoscrissero, imprimendovi il loro usuale sigillo. Ed io per <maggior> più indubitata verita' di ciò*, appresso mio proprio sigillo parimenti la sosscrissi Actum Segniae, die, Mense, et Anno <quibus> quo supra.

Antonius Josephus Cerovacz, Canonicus Capitulus <Cathedralis Segniensis> Protonotarius Appostolicus <eiusdem> Provisor Congregationis <institutus Provisor> fideliter Excepi, et scripsi

Adamo Andrea Paÿer Affermo come sopra

*prectane riječi u izvornom rukopisu stavljene su unutar znakova < >

BILJEŠKE

- 1 Ljubljana postaje važan izvor umjetničkih poticaja za naručitelje sjevernojadranske regije već od druge polovine 17. stoljeća. U glavnom gradu Kranjske oblikuju se estetska očekivanja naručitelja i ostvaruju kontakti s onodobnim slikarima i kiparima te su prema Ljubljani često orijentirani i naručitelji iz kontinentalne Hrvatske. Usp. i SANJA CVETNIĆ, *Slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: Hrvatska i Europa: kultura znanost i umjetnost, III, Barok i prosvjetiteljstvo, (ur.) Ivan Golub, Zagreb, 2003., 653–662.
- 2 U sastav Goričke nadbiskupije ušle su Tršćanska i Pićanska biskupija, kao i dijelovi Porečke i Pulske biskupije koji su bili pod austrijskom upravom. Povezanost s Friulijem očitovala se, između ostalog, preko obitelji Coronini i Attems čiji su pripadnici obnašali funkcije zapovjednika vojnih područja Like i Krbave. Usp. EVA FABER, *Lika and Krbava under the Administration of the Inner Austrian Court Chamber*, u: *Constructing Border Societies on the Triplex Confinium*, (ur.) Drago Roksandić, Nataša Štefanec, Budapest, 2000., 157–185.
- 3 MIROSLAV VANINO, *Isusovci i hrvatski narod. II: Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, Zagreb, 1987., 257–259.
- 4 ĐANKO ŠOUREK, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb, 2015., s pregledom starije literature; DAMIR TULIĆ, *Kipovi Giovannija Comina na glavnom oltaru franjevačke crkve na Trsatu*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 40 (2016.), 35–49. Za složene odnose i izmjene među kiparima koji djeluju u Veneciji, Gorici, Ljubljani i Rijeci te o čestoj pojavi da majstori iz venecijanskih bottega izrađuju skulpture za oltare goričkih majstora usp. MATEJ KLEMENČIĆ, *Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume*, Saggi e memorie di storia dell'arte, 30 (2008.), 251–288.
- 5 ĐANKO ŠOUREK (bilj. 4), 169–232.
- 6 HEINRICH WÖLFFLIN, *Italien und das deutsche Formgefühl*, München, 1931.
URL: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/woelfflin1931> (1. 9. 2018.)
- 7 Slika je izvedena tehnikom ulja na platnu, dimenzija 192 × 105 cm. Uokvirena je marmoriziranim i pozlaćenim ukrasnim okvirom i smještena na zidu lađe crkve Marije od Arta. Konzervatorsko–restauratorski radovi na slici i na ukrasnom okviru provedeni su 1994. godine u Zavodu za restauriranje umjetnina u Zagrebu (inv. br. ZZRU 1018), restauratori Laura Stipić Miočić i Mario Miočić.
Za djela koja se povezuju s furlanskim majstorima usporedi oltarne slike druge polovine 18. stoljeća u župnoj zbirci u Pićnu (*Bogorodica od Ružarija sa sv. Dominikom i sv. Ružom Linskom, Vizija sv. Antuna Padovanskog*), u crkvi Majke Božje od Milosrđa u Puli (*Bogorodica, sv. Ivan Evandelista i Marija Magdalena podno raspela*) i u župnoj crkvi sv. Antuna Opata u Velom Lošinju (*Presveto Trojstvo sa sv. Antunom Padovanskim i sv. Lovrom*), kao i opus još uvijek anonimnog furlanskog slikara koji zajedno s Giovannijem Matiusijem oko 1779. godine oprema crkvu Gospe od Zdravlja u Rovinju. VIŠNJA BRALIĆ, *Barokno slikarstvo u sjevernojadranskoj Hrvatskoj – slikari, radionice i utjecaji*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, sv. II, 2012., kat. jed. 402–403, 499, 626–629, 649, 757.
- 8 O veličini i značaju samostana opširno izvješćuju pisci i kroničari 19. stoljeća poput Manojla Sladovića koji bilježi: „Biaše pako 28. marca 1770 u klostru 13 svećenikah otacah, 5 laikah i jedan tertiar, što za službu senjsku dostavaše. Imadjahu jednog prodikača hrvatskog, jednog nemačkog, jednog hrv. blagdanjskog, dva se bavljahu s dušnom pašom po gradu, jedan udaraše na orgulje, jedan obučavaše klerike a i nekoje za svetovni kler itd.“ MANOILLO SLADOVIĆ, *Povēsti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856., 213. Usp. i JOSIP BURIĆ, *Biskupija Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, Gospić, 2002., 148. Samostan je zatvoren tijekom reformi cara Josipa II., no crkva ipak ostaje u funkciji i pod upravom Biskupije koja u nekadašnjim franjevačkim prostorima 1806. godine otvara bogoslovno sjemenište. Usp. MIHOVIĆ BOLONIC, *Crkveni patronat na području Senjsko–modruške biskupije*, Senjski zbornik, 5 (1971.–1973.), 219–318.
- 9 Usp. FERDINAND ŠERBELJ, *Antonio Paroli: 1688.–1768*, katalog izložbe, (ur.) Andrej Smrekar, (Narodna galerija, Ljubljana; Musei Provinciali, Gorizia; Goriški muzej, Gorica), Ljubljana 1996., 129, kat. 27, s pregledom starije literature. Parolijevu sliku u kontekstu austrijskog utjecaja i jačanja „pobožnosti intimnog karaktera“ tijekom 18. stoljeća na području Senjske i Modruške biskupije spominje i LUC ORESKOVIC, *Le diocèse de Senj-Modrus en Croatie de la Contre-Réforme aux Lumières (1650–1770)*, I, doktorska disertacija, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Sorbonne, Paris, 2003., 337–341.
- 10 Zabilježen je kao „Antonio Parolo“. ELENA FAVARO, *L'arte dei pittori a Venezia e i suoi statuti*, Firenze, 1975., 155.
- 11 Premda Ferdinand Šerbelj spominje dvije slike iz crkve Santa Maria della Misericordia, Moschini navodi samo jednu: „Di Antonio Parolo e' il quadro con la moltiplicazione de' pane e de' pesci; e l'altro quadro con la Circoncisione parte dalla scuola bassanesca.“ U indeksu autora, Moschini Antonija Parolija određuje kao slikara 17. stoljeća, točno navodeći da se spominje do 1718. godine. Usp. GIOVANNI ANTONIO MOSCHINI, *Guida per la città di Venezia*, II, Venezia, 1815., 32, 614. Prema dostupnim informacijama slika se nije očuvala.
- 12 Usp. RADMILA MATEJČIĆ, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, u: ANDELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIATELI, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 565.
- 13 Za pregled starijih istraživanja i literature usp. SERGIO TAVANO, *Per lo studio di Antonio Paroli*, Arte in Friuli, arte a Trieste, 1 (1975.), 51–60, sl. 1–23; FERDINAND ŠERBELJ, *Antonio Paroli 1688–1768*, u: Antonio Paroli 1688–1768, katalog izložbe, (ur.) Andrej Smrekar, (Narodna galerija, Ljubljana; Musei Provinciali, Gorizia, Goriški muzej, Gorica), Ljubljana, 1996., 33–47.
- 14 Parolijeve zidne slike, premda poznate iz izvora, nisu se očuvale. Radovi u župnoj crkvi u Ločniku (Lucinico) nedaleko Gorice te *Sv. Vid u slavi* iz apside katedrale u Gorici, uništeni su tijekom Prvog svjetskog rata. SERGIO TAVANO (bilj. 13), 53–54.
- 15 SERGIO TAVANO, *Elogio dell'evidenza e dell'identità*, u: Antonio Paroli 1688–1768, katalog izložbe, (ur.) Andrej Smrekar, (Narodna galerija, Ljubljana; Musei Provinciali, Gorizia; Goriški muzej, Gorica), Ljubljana, 1996., 10–14; FERDINAND ŠERBELJ (bilj. 13), 39–40.
- 16 Usp. VIŠNJA BRALIĆ, *Slike Nicole Grassija i naručitelji u Hrvatskoj*, Portal, 7 (2016.), 147–162, s pregledom literature.
- 17 Pala na oltaru sv. Petra u župnoj crkvi Navještenja Marijina signirana je i datirana natpisom ANT. PAROLVS P. / 1737. FERDINAND ŠERBELJ (bilj. 9), 126–127, kat. 26.
- 18 Usp. JOSEF RINGLER, *Die barocke Tafelmalerei in Tirol*, I–II, Innsbruck–München, 1973., 153–163, il. 104–111, F 7, 125, 128–129.
- 19 Usp. primjere u FERDINAND ŠERBELJ (bilj. 9), 71–72, kat. 8; 124–125, kat. 25; 135, kat. 30.
- 20 Slike su nekada ukrašavale naslone sjedala kanonika u koru goričke katedrale. Većina je rasprodana privatnim vlasnicima 1959. godine. FERDINAND ŠERBELJ (bilj. 9), 68–69, kat. 7.1–7.2.
- 21 FERDINAND ŠERBELJ, *La pittura barocca nel Goriziano*, katalog izložbe (Narodna galerija, Ljubljana, travanj–svibanj

- 2002.; Grad Dobrovo/Casteldobra v Goriških Brdih, svi-
banj-lipanj 2002.), Ljubljana, 2002., 38.
- 22 Pala iz župne crkve u Ronchiju koja je prema Giovanniju M. Cossaru bila potpisana i datirana u 1732. godinu, nestala je tijekom Prvog svjetskog rata. FERDINAND ŠERBELJ (bilj. 9), 150, kat. 46.
- 23 Paroliju se dugo pripisivala slika *Bogorodice Karmelske s Djetetom i svecima te dušama u čistilištu* koja potječe iz franjevačke crkve u Poreču. RADMILA MATEJČIĆ (bilj. 12), 565. Istraživanjima Višnje Bralić i Nine Kudiš ustanovljeno je da se radi o djelu venecijanskog slikara Giuseppea Nogarija (Venecija, 1699. – 1763.). Usp. VIŠNJA BRALIĆ, *Barokno slikarstvo u sjevernojadranskoj Hrvatskoj – slikari, radionice i utjecaji*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, sv. I, 2012., 138–139; NINA KUDIŠ, *Tre contributi per Giuseppe Nogari: pittore di temi sacri*, Arte Documento, 28 (2012.), 168–173.
- 24 Za oblikovanje hagiografije sv. Margaret Kortonske po uzoru na sv. Mariju Magdalenu usp. LAURA BATTISTELLI, *Margherita, opere e vite. Prime note per un repertorio*, u: Margherita da Cortona. Una storia emblematica di devozione narrata per testi e immagini, (ur.) Laura Corti, Riccardo Spinelli, Milano, 1998., 103–119; KATHERINE LUDWIG JANSEN, *The Making of Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages*, New Jersey, 2000., 136, 252, bilj. 17.
- 25 Prvo i najcitiranije talijansko izdanje Bevegnatijeva životopisa svete na latinskom je *Antica leggenda della vita e de' miracoli di S. Margherita di Cortona scritta da di lei confessore fr. Giunta Bevegnati dell'Ordine de' Minori colla traduzione italiana di detta leggenda posta discontro al testo originale latino e con annotazioni e dissertazioni diverse a illustrazione del medesimo testo per opera di un sacerdote divoto di detta santa e socio della insigne Accademia etrusca di Cortona*, (ur.) Ludovico Bargigli Da Pelago, Lucca: Francesco Bonsignori, 1793. Usp. i kritičku ediciju na latinskom Fortunata Iozellija: GIUNTA BEVEGNATI, *Legenda de vita et miraculis beatae Margaritae de Cortona*, (ur.) F. Iozelli, Grottaferrata, 1997.; u engleskom prijevodu GIUNTA BEVEGNATI, *The Life and Miracles of Saint Margheret of Cortona (1247–1297)*, prijevod Thomas Renna, (ur.) Shannon Larson, New York, 2012.
- Za sažetak životopisa Margaret Kortonske (Laviano, 1247. – Cortona, 1297.) usp. ANTONIO BLASUCCI, *ad vocem „Margherita da Cortona, santa“*, u: *Bibliotheca Sanctorum*, VIII, Roma, 1966., 759–765.
- 26 Za oblikovanje snažnog lokalnog kulta Margaret Kortonske i njegovim vjerskim, političkim i ekonomskim obilježjima u Cortoni od 13. do 15. stoljeća usp. DANIEL BORNSTEIN, *The Uses of the Body: The Church and the Cult of Santa Margherita da Cortona*, Church History, 62 (1993.), 163–177.
- 27 MANUELA BELARDINI, *Sviluppo e affermazione di un culto: Margherita nel catalogo dei santi*, u: Margherita da Cortona. Una storia emblematica di devozione narrata per testi e immagini, (ur.) Laura Corti, Riccardo Spinelli, Milano, 1998., 47–63.
- 28 ANTONIO BLASUCCI (bilj. 25), 760.
- 29 Ferdinand Šerbelj smatra da je narudžba slike mogla biti realizirana za franjevački treći red u Senju te nekoliko godina poslije 1754. godine u kojoj je osnovana bratovština sv. Margaret Kortonske. Usp. FERDINAND ŠERBELJ (bilj. 9), 129, kat. 27.
- 30 *Syllabus Archivi Cathedralis Capituli Segnensis. Renovatus Anno 1801*, Biskupijski arhiv Senj (BAS), spis K 1. Knjiga je veličine 46 × 17 cm s koricama presvučenim pergamentom, s 87 listova. Vladimir Kraljić donosi podatak da je 11 prethodno ispisanih listova izrezano. VLADIMIR KRALJIĆ, *Popis arhivske građe Arhiva biskupije u Senju i Arhiva stolnog kaptola u Senju*, Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, 20 (1975. – 1976.), 231–299.
- 31 Antun Cerovac rođen je 17. siječnja 1702. godine. Školovao se u Gorici, te je zaređen za svećenika u Senju 21. siječnja 1725. Bio je kanonik senjskog kaptola od 1731. do 1768. godine, a tijekom dugog razdoblja vršio je i službu katehete u senjskoj katedrali. KRSTO STOŠIĆ, *Antun Josip Cerovac i njegove propovijedi*, Bogoslovska smotra, XVII/2 (1929.), 186–193. U pismu grofu Rudolfu von Edlingu, Cerovac je svojim funkcijama (*Canonicus Capitulus, Protonotarius Appostolicus*) dodao i onu upravitelja bratovštine (*Provisor Congregationis*). Usp. Prilog 1 i 3. Prijepis: Višnja Bralić.
- 32 Sadržaj fragmenata tekstova bratovštinske knjige bio je poznat i Josipu Frančiskoviću pri pisanju teksta o senjskim bratovštinama. Frančisković je, međutim, objavio samo prijepis molitve sv. Margaret Kortonskoj. Usp. JOSIP FRANČISKOVIĆ, *Zaboravljene senjske bratovštine*, Bogoslovska smotra, XX/2 (1932.), 259–264.
- 33 „(...) Indulgenze concesse ai Confratelli e Consorelle della Congregazione o Confraternita detta di Penitenza e Contrizione di S. Margherita di Cortona: dichiarando, che quei Confratelli e Consorelle, che dimorano in luoghi molto distanti da Cortona, nè posson per conseguente intervenire alla Chiesa di detta Santa, possano quando per l'acquisto delle Indulgenze è prescritta la visita di detta Chiesa, conseguirla colla visita di un'altra Chiesa de' Frati Minori, se nel luogo esista, o non esistendovi Chiesa de' Frati Minori, colla visita di altra chiesa a loro arbitrio.“ *Antica leggenda* (bilj. 25), 146.
- 34 *Antica leggenda* (bilj. 25), 146.
- 35 Radi se o podokviru ili drvenoj podlozi na koju se napinjalo platno slike. Talijanski *telaio*, u venecijanskom dijalektu *telèr*. GIUSEPPE BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, 1856., 740–741.
- 36 Kukuljević navodi ukupno pet Bergantovih oltarnih slika u Lici: u Otočcu, Ličkom Lešću i Sincu, od kojih su dvije bile signirane i datirane u 1751. godinu: slika Bogorodice Škapularske u župnoj crkvi Presvetog Trojstva u Otočcu i pala sv. Ilije na glavnom oltaru crkve u Sincu. IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, sv. I, Zagreb, 1858., 29.
- 37 Ksenija Rozman pripisala je Fortunatu Bergantu deset oltarnih slika u Otočcu, Ličkom Lešću i Sincu koje su većinom radikalno izmijenjene preslikom. KSENIA ROZMAN, *Slikar Fortunat Bergant: dela v Liki in šolanje v Rimu*, Zbornik za umetnostno zgodovino, 13 (1977.), 73–95.
- 38 Usp. BARBARA MUROVEC, *Bergant, Fortunat (1721–1769), Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013., s pregledom bibliografije. Izvorna objava u: *Novi Slovenski biografski leksikon*, sv. 2., (ur.) Barbara Šterbenc Svetina et al., Ljubljana, 2017.
- URL: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi836962/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (30. 9. 2018.).
- 39 Slikarska aktivnost Fortunata Berganta u Lici i Senju povezuje se s Peterom Pavelom Glavarom, svećenikom u Komendi i Jernejem Basajem, članom Glavarove obitelji koji je od 1742. godine oficir carske vojske u Senju, a kasnije i general Vojne krajine. BARBARA MUROVEC (bilj. 38).
- 40 Grof Rudolf von Edling (Gorizia, 1723. – Lodi, 1803.) potomak je istaknute plemićke obitelji u Gorici. Nakon školovanja u Rimu, imenovan je 1769. godine naslovnim biskupom u Kafarneumu (Palestina) i koadjutorom goričkog nadbiskupa

- Carla Michaela Attemsa te ga je na toj funkciji i naslijedio 1774. godine. Za biografiju i obiteljske veze s habsburškim dvorom Marije Terezije te sa Senjom usp. LUIGI TAVANO, *ad vocem* “Rudolf van Edling”, u: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803*, (ur.) Erwin Gatz, Berlin, 1990., 86–88; SILVANO CAVAZZA, *ad vocem* „Edling, Rodolfo, Giuseppe“, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 42 (1993.) URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/rodolfo-giuseppe-edling_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/rodolfo-giuseppe-edling_(Dizionario-Biografico)/) (30. 9. 2018.).
- 41 Usp. Prilog 2.
  - 42 Usp. i JOSIP FRANČIŠKOVIĆ (bilj. 32), 262.
  - 43 *Pismo gastalda bratovštine Majke Božje od Karmena Antonija Draganchicha de Dragenfelda gvardijanu samostana od 12. svibnja 1759.*, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Provincijalni arhiv u Zagrebu, Fond: ukinuti samostani, A-VII-18, bez sign.
  - 44 *Pismo Antuna Cerovca čelniku kongregacije grofu Rudolfu van Edlingu*, 1754., BAS, spis F II 40 K, 1r i v.
  - 45 Hagiografija Margarete Kortonske oblikovala se i pod utjecajem sv. Margarete Antiohijske „pomoćnice roditelja“. LAURA BATTISTELLI (bilj. 24), 111–113.
  - 46 „(...) tardi si ricordò d’aver una Imagine di Santa Margarita di Cortona, la quale da me sottoscritto, come Ricevitore, ebbe nell’atto d’iscriversi in questa Congregazione della Santa (...). Usp. Prilog 3. Adamo Andrea Paŷer potpisan je u pismu kao svjedok čuda. Prijepis: Višnja Bralić.
  - 47 DAVID FREEDBERG *The Power of Images. Studies in the History and Theory of Response*, Chicago-London, 1989. (izdanje 1991.), 82–135, 283–316.
  - 48 Testanin grafički prijevod nastao je između 1665. i 1667. godine, prije smrti pape Aleksandra VII. Usp. *Margherita da Cortona. Una storia emblematica di devozione narrata per testi e immagini*, (ur.) Laura Corti i Riccardo Spinelli, Milano 1998., 201–204, kat. 10.1 [Ricardo Spinelli].
  - 49 DAVID FREEDBERG (bilj. 47), 121. Prijevod prema SANJA CVETNIĆ, *Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb 2007., 81.
  - 50 Kopije Pietra A. Pucciardi Barberija popisane su u „Nota de’ quadri con le sue cornici dorate fatte fare dall’Ill.mo Sig. Nicolò Pancrazi, come postulatore e per il medesimo distribuiti, e fatti distribuire da me Domenico Palei a Nostro Signore a l’Eminentissimi Cardinali, Prelati e Consulatori della Sagra Congregazione de’ Riti et altri, conforme al solito“. Sveukupno slikar je izradio „za papu jednu veliku sliku, dvadeset i sedam slika na platnu za kardinale, trideset i osam slika za prelate i plemiće i na kraju četrdeset i dvije slike veličine četiri dlana za niže titularne crkvene dužnosnike“. *Margherita da Cortona* (bilj. 48), 259–260, kat. 15.1 [Laura Conti].
  - Za kopije prema slikama P. A. Pucciardi Barbierija usp. grafički list Giovannija Girolama Frezza (1659.–1741.) u Metropolitan Museum of Art u New Yorku. URL: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/698062> (28. 9. 2018.).
  - 51 Među grafikama otisnutim u godini kanonizacije svete je i bakrorez Andree Rossija, također nastao prema Cortoninu djelu, odnosno Testaninij grafič. Signiran je natpisima „Petrus Beretinus Cortonensis inv.“ (d.lj.) i „Andreas Rossi delin. et sculp. Romae Sup. Perm. Ann. 1728“ (d.d.). *Margherita da Cortona* (bilj. 48), 204, il. 10.3. Usp. i URL: <http://scaffalidigitali.casanatense.it/identifer/RML0348682> (29. 9. 2018.). Za Sv. *Margaretu Kortonsku* bolonjskog slikara Felicea Torellija (Verona, 1667. – Bologna, 1748.) iz franjevačkog samostana na Kaptolu u Zagrebu koja se datira neposredno poslije kanonizacije svete 1728. godine usp. SANJA CVETNIĆ, Sv. *Margareta Kortonska, bolonjskog slikara Felicea Torellija* (1667.–1648.), u *Franjevačkom samostanu na Kaptolu u Zagrebu*, Tkalčić, 6 (2002.), 305–313. il. 1–4.
  - 52 Na varijanti s grafičkog lista iz Firenze zamjećuje se obogaćenje prototipa smještajem psića u pozadinu, iza svete u molitvi. *Margherita da Cortona* (bilj. 48), 203–204, il. 10.2 i 10.2a [Ricardo Spinelli].
  - 53 URL: http://www.renzocampanini.it/index.php?cat=9&operaid=4099&title=santa_margherita_da_cortona (2. 10. 2018.).
  - 54 Ista varijanta poznata je primjerice u izdanju firentinskog tiskara Giuseppe Bardija s kraja 18. stoljeća. Usp. *Margherita da Cortona* (bilj. 48), 207–210, kat. 10.7, 10.8, 10.9, 10.12 [Laura Conti].
  - 55 *Preghiera a S. Margherita di Cortona*, 1725. Gorizia, Biblioteca del Seminario teologico, Fond Attems, bX-3, 1–5. Zahvaljujem kolegi Alessandru Quinziju iz Musei Provinciali u Goriziji koji me ljubazno upozorio na ovu grafiku.
  - 56 Usp. VIŠNJA BRALIĆ (bilj. 7), 273–296; VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. Do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*, Zagreb, 2006., 256–257, 264, kat. 164, 172 [Višnja Bralić].
  - 57 Porečki biskup Gaspere Negri posvetio je crkvu i tri nova oltara prigodom vizitacije austrijskog dijela svoje biskupije 1764. godine. IVAN GRAH, *Izveštaji porečkih biskupa Svetoj Stolici 1588.–1775.*, Croatica Christiana periodica, VII/12 (1983.), 1–47.
  - 58 DANIEL BORNSTEIN (bilj. 26), 166–167.
  - 59 Upute o postupanju s inventarom donose isprave od 27. svibnja 1784. godine i dalje. Za preuzimanje je bio zadužen Ivan Kajetan von Buset, pazinski prepozit i vikar porečke biskupije za austrijsku Istru. IVAN FILIPOVIĆ, ĐURĐICA CVITANOVIĆ, *Regesta Gubernijski arhiv 1784–1786. Sv. Peter u Gvozdu, strojopis*, b.d. (sedamdesete godine 20. st.), Pazin, Državni arhiv u Pazinu, spis IX 34, list 11–12.
  - 60 *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento*, katalog izložbe, (Gorica, Castello, 30. kolovoza – 30. studenoga 1996.), (ur.) Andrea Antonello i Walter Klainscek, Monfalcone, 1996., s pregledom bibliografije.
  - 61 Zapaženu slikarsku karijeru ostvaruje i Johannov stariji brat Franz (Passau, 1700. – Prag, 1775.) koji se nakon školovanja u Veneciji kod Nicole Grassija vraća u Passau 1731. godine. U potrazi za naručiteljima ubrzo, međutim, seli u Prag gdje je i očuvan najveći broj njegovih radova. U Gorici se očuvala jedna Franzova potpisana slika u crkvi sv. Ignacija, datirana u šezdesete godine 18. stoljeća. WALTER KLAINSCEK, *Un pittore Mitteleuropeo quasi dimenticato. Note per uno studio su Franz Lichtenreiter*, u: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 13–18, bilj. 44–45.
  - 62 Prvi pisani trag Johannova boravka u Gorici zabilježen je u dokumentu od 24. lipnja 1737. godine kada se ženi Doroteom, kćerkom Mateja Dragonje, goričkog notara. Među brojnim potomcima, sin Carl Lichtenreiter (Gorica, 1742.–1817.) također je odabrao poziv slikara, stekavši reputaciju osrednjeg lokalnog majstora. Usp. WALTER KLAINSCEK, *Alcune premesse a proposito dei Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento*, u: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 9–12; ANDREA ANTONELLO, *Qualche appunto per Carl Lichtenreiter*, u: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 33–35.
  - 63 Usp. *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 82–87, 89, 93–94, 115–117, 120–129, 130; kat. 39–43, 45, 49–50, 70–72, 75–85, 86 [Andrea Antonello, Walter Klainscek].
  - 64 Lothov utjecaj, iako posredan, može se iščitati i na ranim Lichtenreiterovim slikama sa starozavjetnim temama: *Judita s Holofernovom glavom*, *Samson i Filistejci* i *David*

REFERENCES

- s *Golijatovom glavom* iz kolekcije grofova Attems, koje se datiraju između 1735., godine pretpostavljenog slikarova dolaska u Goricu, i 1745. ANDREA ANTONELLO, *Gli esordi Goriziani di Johann Michael Lichtenreiter*, u: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 19–20.
- 65 Ciklus se čuva u Musei provinciali u Gorici. *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 74–77, kat. 31–34 [Andrea Antonello].
- 66 Usp. LAURA DE ROSSI, *Francesco Polazzo*, Monfalcone – Gorizia 2004., 160–163.
- 67 Iznenadujuće velik broj Litterinijevih slika prisutan je u Dalmaciji i na području Dubrovačke Republike. Usp. RADOSLAV TOMIĆ, *Djela Bartolomea Litterinija u Dalmaciji*, Peristil, 47 (2004.), 43–66; VIŠNJA BRALIĆ, „Razdoblje mira i oporavka“ – slikarstvo u Istri u posljednjim desetljećima 17. i u 18. stoljeću, u: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ (bilj. 56), 85–86, bilj. 74–76; VIŠNJA BRALIĆ (bilj. 7), 117–120.
- 68 Pored popularnih ikonografskih i kompozicijskih rješenja *Naveštenja*, *Svete Obitelji na povratku iz Hrama ili Smrti sv. Josipa*, J. M. Lichtenreiter se grafičkim predloškom poslužio i za sliku *Polazak Rebeke* nastalu prema invenciji Francesca Solimene. *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 72, 91, 113, 121; kat. 29, 47, 68, 77 [Andrea Antonello, Walter Klainscek].
- 69 Na pali *Smrt sv. Josipa* (1776.) iz kasnog ciklusa oltarnih slika za crkvu cistercijskog samostana u Stični, slikar se vraća naglašeno patetičnom izrazu likova i kjaroskuru te slobodnijem slikarskom oblikovanju forme. *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 121, kat. 77 [Walter Klainscek].
- 70 Atributivni prijedlog je autorica teksta iznijela na međunarodnom znanstvenom skupu *Beneška dediščina na obalah Jadrana: Umetnostni tokovi med terrafermo, Istro in Dalmacijo v 17. in 18. stoletju*, Izola, 9.–11. listopada 2009.
- 71 Slika *Bogorodica od Dobrog savjeta* (1760.–1770.) i *Naveštenje* iz Gorice (1766.) te *Bogorodicu s Djetetom, sv. Anom i svecima* iz Gojača (oko 1770.). *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 91, 93, 95, kat. 47, 49 i 51 [Andrea Antonello].
- 72 Natpis na rotulusu: NON SARA FIGLIUOLA / CRETAURA AL-CUNA, / PER LA QUALE TU MI / ADDIMENDERAI GRA/ZIA, A CUI IO NON USI / SPECIAL MISERI/CORDIA. AMEN.
- 73 U detaljnom opisu crkve Uznesenja Marijina i njezina inventara poslije obnove 1932. godine, Luigi Torcoletti u sakristiji ne spominje sliku sv. Margarete Kortonske. Usp. LUIGI M. TORCOLETTI, *Il Duomo vecchio di Fiume*, Fiume 1932., 16. Za bratovštine vidi GIOVANNI KOBLER, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, I, [1896.], reprint Trieste, 1978., 153–161; GIUSEPPE VIEZZOLI, *Contributi alla storia di Fiume nel Settecento*, Fiume. Rivista della società di studi Fiumani in Fiume, XI–XII za god. 1933.–1934. (1936.), 134–140.
- 74 Poslije konfiskacije dobara i gašenja većine bratovština početkom 80-ih godina 18. stoljeća u Rijeci te suspenzije manjih crkava u gradu, Komisija predlaže da zbog posebnog statusa među vjernicima crkva sv. Fabijana i Sebastijana ostane otvorena te da se „iz zatvorenih crkava sv. Mihočila, sv. Nikole i sv. Barbare trebaju u nju preseliti oltari i oprema“. GIUSEPPE VIEZZOLI (bilj. 73), 140.
- 75 Razabiru se ostaci natpisa koji spominju Petra Franciškovića: (...) PETRI FRANCISCI SVIT (...) / (...) VICA (...) / CVRAVIT (...))
- 76 *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (bilj. 60), 130, kat. 86 [Walter Klainscek].
- Antica leggenda della vita e de' miracoli di S. Margherita di Cortona scritta da di lei confessore fr. Giunta Bevegnati dell'Ordine de' Minori colla traduzione italiana di detta leggenda posta discontro al testo originale latino e con annotazioni e dissertazioni diverse a illustrazione del medesimo testo per opera di un sacerdote divoto di detta santa e socio della insigne Accademia etrusca di Cortona*, (ed.) Ludovico Bargigli Da Pelago, Lucca: Francesco Bonsignori, 1793.
- ANDREA ANTONELLO, *Qualche appunto per Carl Lichtenreiter*, in: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento*, exhibition catalogue, (eds.) Andrea Antonello and Walter Klainscek, Monfalcone, 1996, 33–35.
- ANDREA ANTONELLO, *Gli esordi Goriziani di Johann Michael Lichtenreiter*, in: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento*, exhibition catalogue, (eds.) Andrea Antonello and Walter Klainscek, Monfalcone, 1996, 9–20.
- LAURA BATTISTELLI, *Margherita, opere e vite. Prime note per un repertorio*, in: *Margherita da Cortona. Una storia emblematica di devozione narrata per testi e immagini*, (ed.) Laura Corti, Riccardo Spinelli, Milano, 1998, 103–119.
- MANUELA BELARDINI, *Sviluppo e affermazione di un culto: Margherita nel catalogo dei santi*, in: *Margherita da Cortona. Una storia emblematica di devozione narrata per testi e immagini*, (eds.) Laura Corti, Riccardo Spinelli, Milano, 1998, 47–63.
- GIUNTA BEVEGNATI, *Legenda de vita et miraculis beatae Margaritae de Cortona*, (ed.) Fortunato Iozzelli, Grottaferrata, 1997.
- GIUNTA BEVEGNATI, *The Life and Miracles of Saint Margaret of Cortona (1247–1297)*, translation Thomas Renna, (ed.) Shannon Larson, New York, 2012.
- ANTONIO BLASUCCI, *ad vocem* “Margherita da Cortona, santa”, in: *Bibliotheca Sanctorum*, VIII, Roma, 1966, 759–765.
- GIUSEPPE BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, 1856.
- MIHOVIL BOLONIĆ, *Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije*, Senjski zbornik, 5 (1971–1973), 219–318.
- DANIEL BORNSTEIN, *The Uses of the Body: The Church and the Cult of Santa Margherita da Cortona*, *Church History*, 62 (1993), 163–177.
- VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*, Zagreb, 2006.
- VIŠNJA BRALIĆ, „Razdoblje mira i oporavka“ – slikarstvo u Istri u posljednjim desetljećima 17. i u 18. stoljeću, in: VIŠNJA BRALIĆ, NINA KUDIŠ BURIĆ, *Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*, Zagreb, 2006, 77–96.
- VIŠNJA BRALIĆ, *Barokno slikarstvo u sjevernojadranskoj Hrvatskoj – slikari, radionice i utjecaji*, I–II, PhD Thesis, Zagreb, 2012.
- VIŠNJA BRALIĆ, *Slike Nicole Grassija i naručitelji u Hrvatskoj*, *Portal*, 7 (2016), 147–162.
- JOSIP BURIĆ, *Biskupija Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, Gospić, 2002.
- SILVANO CAVAZZA, *ad vocem* „Edling, Rodolfo, Giuseppe“, in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 42 (1993.) URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/rodolfo-giuseppe-edling_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/rodolfo-giuseppe-edling_(Dizionario-Biografico)/) (30/9/2018)
- SANJA CVETNIĆ, *Sv. Margareta Kortonska, bolonjskog slikara Felicea Torellija (1667. –1648.)*, u *Franjevačkom samostanu na Kaptolu u Zagrebu*, Tkalčić, 6 (2002), 305–313.
- SANJA CVETNIĆ, *Slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, in: *Hrvatska i Europa: kultura znanost i umjetnost*, III, Barok i prosvjetiteljstvo, (ed.) Ivan Golub, Zagreb, 2003, 653–662.

- SANJA CVETNIĆ, *Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb, 2007.
- LAURA DE ROSSI, *Francesco Polazzo*, Monfalcone – Gorizia, 2004.
- EVA FABER, *Lika and Krbava under the Administration of the Inner Austrian Court Chamber*, in: *Constructing Border Societies on the Triplex Confinium*, (eds.) Drago Roksandić, Nataša Štefanec, Budapest, 2000, 157–185.
- ELENA FAVARO, *L'arte dei pittori a Venezia e i suoi statuti*, Firenze, 1975.
- JOSIP FRANČIŠKOVIĆ, *Zaboravljene senjske bratovštine*, Bogoslovska smotra, XX/2 (1932), 259–264.
- DAVID FREEDBERG, *The Power of Images. Studies in the History and Theory of Response*, Chicago–London, 1989, (1991 edition).
- IVAN GRAH, *Izveštaji porečkih biskupa Svetoj Stolici 1588.–1775.*, Croatica Christiana Periodica, VII/12 (1983), 1–47.
- I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento*, (Gorica, Castello, 30 August – 30 November 1996), (eds.) Andrea Antonello and Walter Klainscek, Monfalcone, 1996.
- WALTER KLAINSCEK, *Un pittore Mitteleuropeo quasi dimenticato. Note per uno studio su Franz Lichtenreiter*, in: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento*, (Gorica, Castello, 30 August – 30 November 1996), (eds.) Andrea Antonello and Walter Klainscek, Monfalcone, 1996, 13–18.
- WALTER KLAINSCEK, *Alcune premesse a proposito dei Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento*, in: *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (Gorica, Castello, 30 August – 30 November 1996), (eds.) Andrea Antonello and Walter Klainscek, Monfalcone, 1996, 9–12.
- MATEJ KLEMENČIČ, *Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume*, Saggi e memorie di storia dell'arte, 30 (2008), 251–288.
- GIOVANNI KOBLER, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, I, [1896], reprint Trieste 1978.
- VLADIMIR KRALJIĆ, *Popis arhivske građe Arhiva biskupije u Senju i Arhiva stolnog kaptola u Senju*, Vjesnik Histojskih arhiva u Rijeci i Pazinu, 20 (1975–1976), 231–299.
- NINA KUDIŠ, *Tre contributi per Giuseppe Nogari: pittore di temi sacri*, Arte Documento, 28 (2012), 168–173.
- IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, I, Zagreb, 1858.
- KATHERINE LUDWIG JANSEN, *The Making of Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages*, New Jersey, 2000.
- Margherita da Cortona. Una storia emblematica di devozione narrata per testi e immagini*, (eds.) Laura Corti and Riccardo Spinelli, Milano 1998.
- RADMILA MATEJČIĆ, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, in: ANĐELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982.
- GIOVANNI ANTONIO MOSCHINI, *Guida per la città di Venezia*, II, Venezia, 1815.
- BARBARA MUROVEC, *ad vocem* “Bergant, Fortunat (1721–1769)”, in: *Slovenska biografija, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU*, 2013. URL: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi836962/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (30/9/2018). Originally in: *Novi Slovenski biografski leksikon*: vol. 2, B–Bla. (ed.) Barbara Šterbenc Svetina et al. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2017.
- LUC ORESKOVIC, *Le diocèse de Senj–Modruš en Croatie de la Contre–Réformeaux Lumières (1650 – 1770)*, I, PhD Thesis, Paris, 2003.
- JOSEF RINGLER, *Die barocke Tafelmalerei in Tirol*, I–II, Innsbruck, 1973.
- KSENIJA ROZMAN, *Slikar Fortunat Bergant: dela v Liki in šolanje v Rimu*, Zbornik za umetnostno zgodovino, 13 (1977), 73–95.
- MANOILLO SLADOVIĆ, *Povèsti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856.
- KRSTO STOŠIĆ, *Antun Josip Cerovac i njegove propovijedi*, Bogoslovska smotra, XVII/2 (1929), 186–193.
- FERDINAND ŠERBELJ, *Antonio Paroli 1688–1768*, exhibition catalogue, (ed.) Andrej Smrekar, Narodna galerija, Ljubljana; Musei Provinciali, Gorizia; Goriški muzej, Gorica, Ljubljana, 1996.
- FERDINAND ŠERBELJ, *Antonio Paroli 1688–1768*, in: Antonio Paroli 1688–1768, exhibition catalogue, (ed.) Andrej Smrekar, Narodna galerija, Ljubljana; Musei Provinciali, Gorizia; Goriški muzej, Gorica, Ljubljana, 1996, 33–47.
- FERDINAND ŠERBELJ, *La pittura barocca nel Goriziano*, exhibition catalogue, Narodna galerija, Ljubljana; Grad Dobrovo/Casteldobro, Goriška Brda, Ljubljana, 2002.
- DANKO ŠOUREK, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb, 2015.
- LUIGI TAVANO, *ad vocem* “Rudolf van Edling”, in: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803*, (ed.) Erwin Gatz, Berlin 1990, 86–88.
- SERGIO TAVANO, *Per lo studio di Antonio Paroli*, Arte in Friuli, arte a Trieste, 1 (1975), 51–60.
- SERGIO TAVANO, *Elogio dell'evidenza e dell'identità*, in: Antonio Paroli 1688–1768, exhibition catalogue, (ed.) Andrej Smrekar, Narodna galerija, Ljubljana; Musei Provinciali, Gorizia; Goriški muzej, Gorica, Ljubljana, 1996, 10–14.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Djela Bartolomea Litterinija u Dalmaciji*, Peristil, 47 (2004), 43–66.
- LUIGI M. TORCOLETTI, *Il Duomo vecchio di Fiume*, Fiume 1932.
- DAMIR TULIĆ, *Kipovi Giovannija Comina na glavnom oltaru franjevačke crkve na Trsatu*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 40 (2016), 35–49.
- MIROSLAV VANINO, *Isusovci i hrvatski narod. II: Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, Zagreb 1987.
- GIUSEPPE VIEZZOLI, *Contributi alla storia di Fiume nel Settecento*, Fiume. Rivista della società di studi Fiumani in Fiume, XI–XII, 1933–1934 (1936), 134–140.
- HEINRICH WÖLFFLIN, *Italien und das deutsche Formgefühl*, München, 1931.

ARCHIVAL SOURCES

- IVAN FILIPOVIĆ, ĐURĐICA CVITANOVIĆ, *Regesta Gubernijski arhiv 1784–1786. Sv. Peter v Gvozdu, strojopis, b.d. [sedamdesete godine 20. st.]*, Pazin, Državni arhiv u Pazinu, spis IX 34.
- Pismo Antuna Cerovca čelniku kongregacije grofu Rudolfu van Edlingu*, 1754., Biskupijski arhiv Senj, spis F II 40 K.
- Pismo gastalda bratovštine Majke Božje od Karmena Antonija Draganchicha de Dragenfelda gvardijanu samostana od 12. svibnja 1759.*, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Provincijalni arhiv u Zagrebu, Fond: ukinuti samostani, A–VII–18, bez sign.
- Preghiera a S. Margherita di Cortona*, 1725. Gorizia, Biblioteca del Seminario teologico, Fond Attems, bX–3, 1–5.
- Syllabus Archivi Cathedralis Capituli Segnensis. Renovatus Anno 1801*, Biskupijski arhiv Senj, spis K.

SUMMARY

The Confraternity of Saint Margaret of Cortona and the works of subalpine painters in Senj, Rijeka and Pazin

This paper sheds new light on the patrons who spread the veneration of Saint Margaret of Cortona in Northern Adriatic Croatia, as well as on religious customs which underlined 18th century's pictorial representations in Senj, Rijeka and Pazin depicting *Saint Margaret of Cortona Contemplating the Passion of Christ*.

The veneration of Saint Margaret from Cortona, “the pearl of Franciscan Third Order”, spread through Catholic Europe, particularly following her canonization in 1728. It was instigated by popular beliefs in thaumaturgical powers of her uncorrupted body, but also by numerous privileges and indulgences, especially those issued by Pope Benedict XIV between 1741 and 1754. The Franciscan liturgical celebration and sermons were of the utmost importance to the development of veneration of Saint Margaret of Cortona in Habsburg countries.

Documents relating to the commission of the painting for the Confraternity of Penitents of Saint Margaret of Cortona in Senj, founded in 1754, register the ways in which these historical and religious circumstances influenced the pictorial commissions and artistic culture in the North Adriatic of Croatia. A precise list of the Confraternity's expenditure for the commission and the installation of Saint Margaret of Cortona painting in the former church of Saint Francis is preserved in the fragments of the Confraternity's book of accounts from the Diocesan archive in Senj. Expenditures for commission and furnishing of the painting begin in April 30th, 1754. The payments to the Gorizian artist Antonio Paroli for the Confraternity's painting were realized between May and July, and it is especially interesting that in October of the same year the renowned Slovenian painter Fortunat Bergant was charged with painting its polychrome frame. Records also reveal the decisive role of Rudolf Joseph von Edling, the dean of Gorizia Archdiocese and leader (*commissario*) of the congregation of Saint Margaret of Cortona, in commissioning the painting and choosing the painter as well as the model for the “holy image”. The beliefs and religious customs of devout people of Senj are registered in the letter to the count von Edling from Anton Josip Cerovac, the canon of cathedral in Senj educated in Gorizia and the *commissario* of the newly-founded confraternity in Senj. The letter in which Cerovac confirms the happy ending of a difficult childbirth and recovering of Mariana, born Abramsperg, thanks to “a single picture of Margaret of Cortona” is a typical example of transferring the miraculous powers of the saint – the protector of childbirth and pregnancy – to her images or “holy depictions”. The “miraculous healing” undoubtedly motivated the newly-founded confraternity members to commission and furnish a large size image of their patron saint.

As a model for the confraternity painting, Antonio Paroli used one of numerous prints made after the very popular and often-copied lost painting by Pietro da Cortona showing Saint Margaret contemplating the Passion of Christ in front of an altar with the Cross. The composition is well known due to the graphic translation by Giuseppe Testana (Genova, 1648. – Rome, 1679.), dedicated to Pope Alexander VII Chigi and dated between 1665 and 1667. Based on this engraving, numerous copies were made, both paintings and prints, and following those, “copies of copies” emerged throughout 18th century. They confirm David Freedberg's observation about process of transformation of the archetype – the ways they become shortened, enlarged or embellished. In Antonio Paroli's confraternity painting, Margaret's contemplative and absent-minded expression was replaced with the expression of pronounced empathy, and the abundant vegetation with two nuns in Testana's print was further adjusted for local commissioners by changing it into a landscape in which the silhouette of Nehaj fortress dominates.

Cortona's initial solution, subsequently changed and enriched through multiple print renditions, was also used as a compositional basis for the painting in the church of Saint Mary of the Assumption in Rijeka which is here attributed to Johann Michael Lichtenreiter and dated to the late 1760s or early 1770s. Both painters from Gorizia, Antonio Paroli and Johann Michael Lichtenreiter, created authentic works in sync with the late Baroque syncretism of the peripheral subalpine painting by varying the Cortona's model. Further altarpieces depicting Saint Margaret of Cortona are preserved in Pazin parish church and painted by Leopold Kecheisen, Pauline painter who was also trained in workshops of subalpine Austrian regions. Paroli's, Lichtenreiter's and Kecheisen's images of the saint indicate strong support of Margaret's cult in territories governed by Habsburg Monarchy in the middle 18th century, additionally motivated by the pious activities of Rudolf Joeseoph von Edling, the dean and coadjutor bishop of the newly-founded Gorica archbishopric.

Translation: Višnja Bralić

Proofreading: Ana Munk

Dr. sc. VIŠNJA BRALIĆ znanstvena je savjetnica u Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu. Magisterij (2000.) i doktorat (2012.) obranila je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U znanstvenoj djelatnosti bavila se razdobljem renesansne i barokne umjetnosti, osobito temama odnosa venecijanskih umjetnika i lokalnih naručitelja, prijenosa stilskih obilježja i ikonografskih modela, kao i temama iz zaštite spomenika. Rezultate istraživanja objavila je u knjigama, znanstvenim časopisima, zbornicima skupova i katalozima izložbi.

VIŠNJA BRALIĆ, PhD is research advisor at the Croatian Conservation Institute in Zagreb. She obtained her MA (2000) and PhD degrees (2012) at the University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences. In her scholarly work, she researches Renaissance and Baroque art, in particular focusing on the topics of relations between Venetian artists and local patronage, the transference of style and iconography, as well as protection of artistic heritage. The findings have been published in books, national and international journals, conference proceedings and exhibition catalogues.